

אחדות

XXVII. ÉVFOLYAM, 98. SZÁM • 2017. SZEPTEMBER • 500 Ft
5777-78. ELUL-TISRI • אלוול-תשרי תשע"ז-תשע"ח • ב"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

SZÁRIT KRAUSZ
a robotok anyja

**LÉTEZIK-E
KÓSER
TETOVÁLÁS?**

**NETANJAHU
KÉTFRONTOS HARCA**

KEDVES OLVASÓ!

Mindig nagyon nehéz eldönteni, mi kerüljön az újságba – nem az ötlethiány, hanem éppen az ötletek tömege miatt. Ebben a számban úgy gondoltam, bőségtálat kínálunk, bemutatva mindazt, amikről szoktunk beszélni. Van benne elemzés Izraelről, tudományos írás a mesterséges intelligenciáról, háláchikus tanulmány egy egészen szokatlan témáról, a tetoválásról. Beszélünk azokról, akik a legfontosabbak: a gyerekekről és két oktatási lehetőségről, amit az EMIH kínál számukra, és folytatjuk két nagy sikert aratott sorozatunkat is: tovább barangolunk a zsidó Budapesten és megismerkedünk egy nemesi rangra emelt rabbival is. És hogy mit kínálunk emellé a gazdag egyveleg mellé enni? Stílszerűen néhány jóféle salátát!

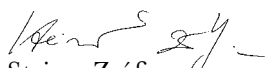
Ma még, amikor odakint tombol a kánikula, amikor a reggelek nem az iskolába rohanásról szólnak, amikor nap mint nap olyan döntéseket kell meghoznunk, hogy előbb dinnyét vagy előbb barackot együnk-e elég nehéz elképzelni, hogy már közelegnek a hosszú őszi-téli esték, hogy hamarosan a sült tök és gesztenye közül kell választanunk és a minden-hova beférkőző játszótéri homok helyett a mindent beborító latyak ellen küzdünk majd az előszobában.

Pedig az év körforgása nem áll meg, jól érzékelhetően rövidülnek a nappalok és közeleg ünnepeivel az ősz. Az ősz az év legizgalmasabb időszaka számomra (és nem csak azért, mert olyankor van a születésnapom...). Az ősz csupa szín, csupa íz, csupa fény, csupa illat. Nem a vakító napsütés és a vége-hossza nincs napok ideje, hanem a frissen csípős reggeleké, az anyaöl-meleg délutánoké, a családi estéké. Bár a természet pihenni készül, az ünnepek (és nem mellesleg az új tanév) a megújulás ígérését hordozzák.

Ros hájánakor mind lelkesek vagyunk. Újdonság a mézes alma, az édes bárcsesz, szép új ünneplő ruhák. Jom kipurkor megtelünk szentséggel, áhítattal és alázattal. (És a végén örülünk a csokis kalácsnak.) Szukkot varázslatos, gyermeki álom lombsátraival és piknikeket idéző hangulatával (legalábbis itt Magyarországon. Az északi sarkkör közelében kicsit nagyobb feladat élvezettel üldögdélni a szukkákban...). Végül szimchát torá egy valódi jutalomjáték, vegyítiszta öröm kicsiknek és nagyoknak.

Újév – engesztelőnap – sátoros ünnep – a Tóra örömei. Ez a négyes ünnepcsokor vár most bennünket, ahogy az elmúlt esztendőről számot adva átlépünk az új évbe. Ezzel a lapszámmal és a mellékletként küldött zsidó naptárral kívánok munkatársaim és a magam nevében békében eltöltött ünnepeket az olvasóinknak!

Íratassunk be egy jó évre!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Fizessen elő most a mellékelt megrendelőszelvényen vagy a

www.fizetes.zsido.com

oldalon a 2017-es évre, és három számot ingyen postázunk önnek.

Újságunk korábbi lapszámait a

www.zsido.com/egység

oldalon találja meg elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 2680183**-as telefonszámot.

BORÍTÓ

Szarit Krausz, a robotok anyja

Fotó: Avishag Sher-Yeshuv

egység MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károlyi krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:

Oberlander Bárucl rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

ROVATVEZETŐK: Dénes Anna,
Fuchs Jehosua, Golubovics Martina

TERVEZŐ-SZERKESZTŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-3223 (on-line)

A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

SMINKTETOVÁLÁSTÓL A HOLOKAUSZT EMLÉKEZETÉIG:

Amikor vallásos lett,
és elkezdett tfilint rakni, kiderült,
hogy éppen az imaszíj helyén
van az illetlen tetoválás. Tehetné-e
emiatt a jobb karjára a tfilint
– kérdezte a rabbit.

15. oldal

6. oldal

NETANJAHU KÉTFRONTOS
HARCA: „Izraelnek minden
potenciális barátira, támogatóra
szüksége van, ezért is nehéz
megállapítani, mennyire
számíthat valójában legfőbb
szövetségesére, az Egyesült
Államokra.”

SMÚZ

- 21 A szerkesztő levele
Saláta és őszi ünnepek

HÍREK

REBBE

- 51 Ros Hásáná,
a mezítelenek
felöltöztetésének ideje

HOHMECOLÓ

- 61 Netanjahu kétfrontos harca

- 81 Szarit Krausz,
a robotok anyja
Másképpen a mesterséges
intelligenciáról

- 121 Kik képviselik a zsidókat?
Zsidó szervezetek világszerte

JIDDISKÁJT

- 151 Sminktetoválástól
a holokauszt emlékezetéig
Oberlander Bárucl rabbi írása

26. oldal

A ZSIDÓSÁG NAGYKÖVETE:

Külön szerencse, ha éppen
a zsidó világban akad valaki,
aki mély gondolataival nem csupán
évezredek bölcsességét tükrözi
vissza, hanem korszerű nézeteivel
és ötleteivel tízezrek életét
képes megváltoztatni.”

KILE

- 231 Judapest anno
A Vágó-építészek hagyatéka
261 A zsidóság nagykövete
Sir Jonathan Sacks,
Nagy-Britannia egykori
főbírja
281 Hébertanulás a Bét
Menáchemben a modern
technika segítségével
291 Folyamatosan bővül
az EMIH hittan-programja

MISPÓHE

- 301 Kóser salátabár
A krumplisalátán innen,
a tormás céklán túl

ÉCESZGÉBER

- 321 A zsidóság és a demokrácia
Tekintélyelvű vagy az egyenlő
vélemények pártján áll a Tóra?
Réti János írása
341 A tengerszelidítő sófár
– mese

ÚJABB LUBAVICSI KÜLDÖTTEK KÖLTÖZTEK BUDAPESTRE

Új családdal bővült a magyarországi Chábád küldöttek közössége. A floridai *Stell Ájzik* rabbi és felesége, *Chaya Mushka* Izraelből költöztek Budapestre kisfiukkal, Menáchem Mendellel. A Stell házaspár már elkezdett magyarul is tanulni, hogy mihamarabb aktív részeseivé válhassanak a közösségnek.

Ájzik rabbi fő feladata az Óbudai zsinagógához kötődik, itt fog segíteni Köves Slomó rabbinak az egyre gyorsuló közösséggel kapcsolatos feladatok ellátásában. Kanadai származású felesége a szintén Óbudán nyíló, angol-magyar kéttannyelvű Maimonidész Gimnáziumban tanít majd angol nyelvet és judaisztikát.

OBERLANDER BATSHEVA LETT

A MAIMONIDÉSZ GIMNÁZIUM VALLÁSI IGAZGATÓJA

Idén már két iskolában indította el a tanévet az Egyesült Magyarországi Izraelita Hitközség. A belvárosi Bét Menáchem Héber-Magyar Kéttannyelvű Általános Iskolában és az óbudai Maimonidész Angol-Magyar Kéttannyelvű Gimnáziumban is szeptember első hétfőjén kezdődött meg a tanítás. A gimnazisták ezt megelőzően kétnapos gólyatábor keretében ismerkedtek meg egymással Mádon.

Mindkét iskola államilag akkreditált intézmény, de a magyar tanterv mellett héber nyelvet és zsidó vallási tárgyakat is oktatnak. Ez utóbbit a magyarországi Chábád mozgalom oktatásért felelős vezetője, Oberlander Bathseva igazgatónő felügyeli, aki az idei tanévtől a gimnázium vallási oktatási programját is heti rendszerességgel fogja figyelemmel kísérni.

8000 ADAG SÓLET A FESZTIVÁLON

A főváros egyetlen kóser gasztrofesztiválja idén is több ezer embert vonzott a Kazinczy utcába. Közel 8000 adag sóletet készült EMIH harmadik alkalommal megrendezett Sóletfesztiváljára. A magyar, a jemeni, izraeli és a lengyel sólet közül a libahússal ké-

szült magyar változat volt a legnépszerűbb. Az egész napos fesztiválon klezmer zenekarok, színes gyermekprogramok és izgalmas pódium-beszélgetések gondoskodtak a szórakozásról. Az érdeklődők megismerkedhettek az EMIH programjaival és társszervezeteinek működésével. A rendezvény teljes ideje alatt elérhető volt a közkedvelt „Kérdezd a rabbit” stand, ahol bárki feltehetette kérdéseit a jelenlévő rabbinak.

VÉGET ÉRT A TÁGLIT 2017-ES NYÁRI TÁBORA

Újra nagyszerű csapat kovácsolódott össze az EMIH által szervezett Táglit úton. A 10 napos izraeli körutazáson olyan életreszóló élménnyel gazdagodtak a fiatalok, mint a gyönyörű napfelkelte az Eilat hegyek között, vagy a Jeruzsálemben eltöltött sabbát. A 18 éve működő program célja, hogy minél jobban megismertesse a zsidó fiatalokkal Izrael sokszínűségét, ezért igyekeznek északtól délig mindent fontos tájat és települést bemutatni. A program változatos: kirándulások, városnézés és múzeumlátogatás éppúgy szerepel benne, mint a tevégezés vagy a Holt-tengeri fürdőzés. Különleges találkozók során ismerhetik meg a fiatalok az izraeli társadalmat, az ország működését és történelmét.

ROS HÁSÁNÁ, a mezítelenek felöltöztetésének ideje

Az ünnepek közeledtével a Rebbe számtalan levelet kapott, ünnepi jókívánságokkal. Az alábbiakat egy ilyen levélre válaszul írta a montreáli lubavicsi jesiva hallgatóinak.

B”H. 5705, Ros Hásáná és Jom Kipur között

Üdv és áldás!

Válaszul azt mondhatom a nekem küldött újévi áldásokra: mindazokat, akik másokat megáldanak, áldjon meg a világ Ura, ahogy megígérte (1Mózes 12:3.): „Megáldom azokat, akik téged áldanak.” [...] Ezt az áldást lehet úgy érteni, hogy egy munkatársat megáldani jócselekedet (*gömilát chászádím*). Bölcsseink szerint (Szotá 14a.): „A Tóra egy jócselekedettel kezdődik (a mezítelenek felöltöztetésével, Rási), és szintén egy jócselekedettel végződik, ahogyan írva van: „Eltemette őt a völgyben.”

A Tóra név maga is a *horáá* szó származéka, és azt jelenti: „tanítás”, azaz megtanít minket a tudásra:

a) hogy soha ne csüggedjünk el, mert semmi sem állhat a *tsuvá* (megtérés – a szerk.) útjába, mert az Örökkévaló jósága és kedvessége végzetlen, és bocsánata túláradó;

b) még a valóban igaz embernek [sem szabad érdemeire hagyatkoznia, hanem neki] is kérnie kell a kegyelmi ajándékot (Szifré, *Dvárím rábá* a *Pársát Váeszchánán* kezdetéről [kommentárként]).

A fenti szakaszban található a mondottak bizonyítéka. Amikor mezítelenek voltak, Ádám és az ő felesége a végső alászállásban voltak éppen. Ahogy Bölcsseink mondják (*Brésit rábá* 19:6), egyetlen micvájuk volt, és azt sem teljesítették rendesen. Az egyedül szent Isten, áldassék neve, mégis felöltöztette ezeket a „mezíteleneket”, a felülről küldött ihlettel, mintegy jócselekedetképpen.

A jócselekedet többet ér a jótékonyagságnál is (*Szukká* 49b). [...] A jócselekedetnek a lehető legmagasabb szinten van jelentősége, ahogyan az kiderül például Móse eltemetéséből (lásd *Smoné prákim*, *Rámbám*, 7. fej.). Mert ötven kapuja van a megértésnek ebben a világban, és Móse mindegyiken átmetetett, kivéve egyet. Namármost: „Az igaz ember nagyobb halálában, mint volt életében.” Tehát Mózes is a halálakor érdemelte meg, hogy bejuthasson az ötvenedik kapun. Ez ebből a versből derül ki: „Senki emberfia nem ismeri sírja helyét.” (Lásd a hosszabb kifejtést a *Likuté Torában*, a *Meát Tószáfot Biur ál inján Uszfártem* máámárban, idézi a levelem: *HaCháver* 5703. sávuot.)

Ez jócselekedet volt, és fentről kiinduló kezdeményezés, egyenesen az egyedül szent Istentől, aki legyen áldott, s az ilyen kezdeményezés többet ér, mint az olyan, amely egy

„lentről” érkező kérésre válaszol „felülről”. (Lásd *Likuté Torá*, *uo.*: „Mi nem tudjuk ezt a szintet magunkhoz vonzani... Hanem fentről ’küldik alá’, mintegy ajándékképpen.”) Mert az Örökkévaló maga viselt gondot Moséről halálában, ahogyan írva van: „És eltemette őt.” Végezetül idézzük a Misnát (*Szotá* 9b.): „Ez nem egyedül Móséről mondatott, hanem minden igaz emberről, ahogyan írva van: ‘A te igazságod előtted halad, és az Örökkévaló dicsősége követ.’”

Azt lehet mondani, hogy ez különösen igaz azokra az igazakra, akik a száműzetés után küldettek száműzetésbe, ahogyan Bölcsseink mondásából megérthetjük (*Brésit rábá* 44:21.), miszerint Ávrám választotta [a száműzetést] a népek közé [mintegy utóda vétkeinek engeszteléséül].

A fentiek érvényesek általános értelemben minden lélekre. Ami az időt illeti, a „mezítelenek felöltöztetése” a ros hásáná ideje, az ember teremtésének évfordulója. Mert minden év „szegényen” indul a kezdetkor (lásd *Ros hásáná* 16b., és *Rási kommentárját* ad locum). Nem is tehetünk mást, mint alázatos kéréssel könyörgünk. [Ahogy imában mondjuk:] „Nem jócselekedetekkel megrakva jöttünk eléd...” „Mezítelenek vagyunk.” [Amikor az Örökkévaló elé megyünk ezen a módon, azt az ígéretet bírjuk, hogy az egyedül szent Isten, áldassék neve, készít nekünk „bőrruhát”, azaz kígyóbőr ruhát (*Tárgum Jonátán* a *Brésit* 3:21-hez). [Spirituális értelemben ez a *klipá nogára* utal, amit le kell fejteni a három tisztátalan klipáról, és visszatéríteni a szentséghez. Ebből készül értékes, drága öltözetek (*Derech Emuná*, idézett helyen, 12. szakasz).

És azután szintről szintre emelkedünk fel egészen a Szukkot szintjéig, amely olyan jóságot hordoz, amely a jótékonytságot és az irgalmat is felülmúlja, ahogyan [azt megtudhatjuk abból a kijelentésből, hogy a jócselekedetek] a gazdagnak is osztályrészül jutnak (*Szukká*, idézett helyen; *Likuté Torá*, *Pársát Dvárím*). A végső felemelkedés smini áceretkor van, amikor ezt olvassuk: „És Móse felment a Nebo hegyére” [azaz,] a *Nun bo* hegyére [Ott kapta meg a kinyilatkoztatást a megértés ötvenedik kapujáról. Mert a Tóra] egy jócselekedettel ér véget. Mert ez az az idő, amikor az Örökkévalóval egyesülünk, ahogy azt az áldozat jelzi: „egyetlen bika” a zsidókért, és csakis értük.”

Legyetek beírva és lepecsételve az élet könyvében. „Hamar legyen a tsuvá, hamar jöjjön a megváltás.”

n. Schwarzman

NETANJAHU KÉTFRONTOS HARCA

A katarai válság és a Jeruzsálemben újjáéledő palesztin erőszak is komoly kihívás elé állítja az izraeli kormányt. Ezért sem lebecsülendő, hogy Netanjahunak Budapesten sikerült EU-s szövetségeseket találnia. ACKERMAN LÁSZLÓ ÍRÁSA

Nem akármilyen biztonsági kihívások közepette látogatott Budapestre az izraeli miniszterelnök. Alig pár héttel az Iránt középpontba állító katarai bojkott és napokkal a fővárosban kitört Templom-hegyi konfliktus után érkezett a visegrádi országok csúcstalálkozójára Benjamin Netanjahu, ám a magyar média figyelmét túlságosan lekötötte a Soros-plakátok botránya, semhogy a látogatás külpolitikai jelentőségére figyelt volna. A magyarországi zsidó közösségek egy része is kizárólag ebből a perspektívából ítélte meg a látogatást, holott könnyen belátható: Izraelnek a jelenlegi helyzetben minden támogatóra szüksége van.

IZRAEL ÉS EURÓPA VISZONYA

Izrael és az Európai Unió viszonya közismerten feszült, ahogy az okai is azok: Európa 1967 óta nem tudja megemésztetni a „megszállás” geo- és biztonságpolitikai következményeit, minden település-építésben lappangó kolonializmust lát, miközben teljesen érzéketlen az ott élő zsidóság napi fenyegetettsége iránt, kritikátlanul szolidáris a palesztin „üggyel”, címkékké látja el a júdeai és somroni termékeket, kimondva-kimondatlanul támogatja a BDS-mozgalmat, és ártalmatlanítja, bagatellizálja az általa is finanszírozott Palesztin Hatóság „anticionista” működését.

Az EU-mainstreamet jelentő német-francia tengelyből Németország egyre távolságtartóbb Izraellel, Macron Franciaországa egyelőre szolidárisabbnak tűnik, de a kelet-európai országok új perspektívát nyithatnak a zsidó államnak. Ígéretes lehet a V4-ekkel tervbe vett közös antiterrorista fellépés, éppúgy, mint az, hogy mostantól az EU-nak talán nehezebb dolga lesz, ha egyoldalúan Izrael-ellenes állásfoglalásokat akar elfogadtatni.

IRÁN A TÉT

Izraelnek akkor is jelentős előrelépés a V4-ekkel való jó viszony, ha cserébe nem firtatja mondjuk a magyar kormány oktatási-tudományosnak mondott, kétséges nukleáris együttműködését Iránnal. Azzal az Iránnal, amely ismét felélesztené nukleáris ambícióit, és amely a libanoni Hezbollah és a palesztin Hamász fő szponzora. Márpedig a katarai válság egyértelműen Irán térségbeli szerepéről szól. A teheráni rezsimit a középpontba állító Donald Trump is utalt rá Rijádban, hogy iráni szövetségeseihez hasonlóan Katar is a nemzetközi terrorizmus – így a szélsőségesen Izrael-ellenes Muzulmán Testvériség – támogatója.

Az Iszlám Állam (IS) látványos szíriai és iraki térvészével párhuzamosan semmit sem csökkent a zsi-

dó állam fenyegetettsége, hiszen különböző más neveken bár, de az IS egyes milíciái már megközelítették Izrael határait, Irán és Katar pedig bármikor felvállalhatja a különböző iszlamista szervezetek támogatását. Nem véletlen, hogy Netanjahu határozottan fellépett a katarai „független” Al-Dzsazíra csatorna jeruzsálemi irodájának bezárásáért, hiszen sokan vélik úgy: az izraeli arabok által is százezerszázmra nézett adó is felelős a Templom-hegyen elszabadult erőszakért.

Nem véletlen az sem, hogy több elemző azt javasolja a Netanjahu-kormánynak, hogy vegyen részt a szaúdiak, az egyiptomiak és az emírátusok június 5-én meghirdetett Katar-ellenes, szunnita koalíciójában, hiszen ez erősítené pozícióját a régióban. Fontos kérdés lesz majd persze, hogyan lép Törökország: Ankara a katariai oldalán áll, a Templom-hegyi csaták ügyében Erdogan elnök felszólította „a világ muzulmánjait”, hogy „látogassanak el Jeruzsálembé és védjék meg a várost”, ugyanakkor nyilvánvalóan nem érdeke kiélezni a viszonyt Izraellel.

MINDEN TÁMOGATÁS SZÁMÍT

Izraelnek tehát minden potenciális barát, támogatóra szüksége van, ezért is nehéz megállapítani, mennyire számíthat valójában legfőbb szövetségésére.

Az Egyesült Államok Trump elnökle-tével éles kanyart vett az Obama-kor-szak alig leplezett hűvös távolságtartá-sával (néha: nyílt ellenségeskedésével), határozottan kinyilvánította Izrael melletti elkötelezettségét, ugyanakkor máig adós a nagykövetség beígért Je-ruzsálembé költöztetésével, és egyál-talán nem látszik, milyen közel-keleti úttervet követnek.

Egy ideig úgy tűnt, az elnök zsidó vejére, Jared Kushnerre hárul a tér-ség erőviszonyainak felmérése, ő vi-szont egy, a Wired által nemrég kiszí-várogtatott közlése alapján kétségét fejezte ki, megoldható-e valaha is va-lamiféle „egyesített” ajánlattal az izrae-li-palesztin viszállyal. Azt mindenesetre megerősítette, hogy Trump továbbra is fontosnak tartja a kérdés megoldá-sát, úgyhogy erre fognak fókuszálni. A Templom-hegyi incidens kirobbanásakor Kushner is igyekezett részt-venni a tűzoltásban, dacára annak, hogy ez alapvetően Jason Greenblatt különleges megbízott feladata volt.

JERUZSÁLEM: KAMPÁNY ÉS HADSZÍNTÉR

A katarsi – valójában tehát: iráni – válság mellett ez a másik front, amire Netanjahunak figyelnie kell: a fővá-roshban (és előbb-utóbb nyilván más helyszíneken is), különböző okok miatt újra fellángoló iszlamista erő-szakra. A Templom-hegy különleges státusa, vallási jellege miatt különö-sen aggasztó ez a konfliktus, hiszen az eddigi nyers „anticionizmus” mel-lett könnyen mobilizálhatja a vallási alapú antijudaizmust is.

Július 14-én történt, hogy három izraeli arab a szent helyen lelőtt két izraeli drúz rendőrtisztet, olyan fegy-verekkel, amiket ők csempészték a helyszínre. Az igazi válság csak ezután jött: az izraeliek biztonsági kamerákat és fémdetektoros kapukat szereltek fel a főbb bejáratok pon-ton, minekutána napi harcok kez-dődtek palesztin tüntetők és izraeli rendőrök között az Óvárosban és a Nyugati-parton. Az összecsapások-ban öt palesztin meghalt, több szá-zan megsebesültek.

A palesztin reakció kizárólag an-nak fényében meglepő, hogy a világ

számos szent helyén, mecsetbejá-ratoknál is teljesen szokványos – és szükséges – biztonsági eszköz a de-tektores kapu. Ha azonban izraeliek próbálják ily módon kiszűrni a ter-roristákat, egyébként éppen a musz-lim hívók védelmében, akkor rögtön kettőssé válik a mérce. Természet-e sen nem titok, hogy a palesztinokat és az iszlám államokat nem annyira a biztonsági kapuk zavarják, és nem annyira a szent helyek és Kelet-Jeru-zsálem „megszállása”, hanem maga Izrael, amellyel szemben minden eszköz, mindenfajta antiszemita és „anticionista” propaganda, erőszak-os akció megengedett.

A már most „vallásháborúról” beszélő Mahmúd Abbász palesztin elnök meg is hirdette, hogy „meg-

rom tagját. Kieleződött a viszony Izrael és Jordánia között is, miután egy izraeli biztonsági őr lelőtt két jordánt az ország ammani követségén (egyikük előtte megszurta az őrt).

HOVA VEZET AZ ENGEDÉKENYSÉG?

A palesztin nyomásnak „hála” Izrael végül egyoldalúan visszakozott, lebontatta a biztonsági kapukat a Templom-hegyen álló Szikla-mecset-nél (az MTI tudósítója szerint „Az emberek táncoltak örömben, Al-lahot éltették és tűzijátékokat gyűj-tottak”) azzal, hogy helyettük más, „fejlettebb technológiát” fognak al-kalmazni. Ez óriási kommunikációs győzelem volt a lakosságát folyama-tosan a zsidók és a zsidó állam ellen hergelő Fatahnak, hiszen egyrészt

kezdődött a tényleges kampány Je-ruzsálemért, ami nem fog megállni a palesztin győzelemig, addig, amíg a szent helyek fel nem szabadulnak az izraeli megszállás alól.” Rijád al-Malki palesztin külügyminiszter pedig azzal vádolta meg Izraelt, hogy „etnikai tisztogatást” tervez Jeruzsálemben. (A palesztin vezetés máig tagadja, hogy a Templom-he-gyen kétezer éve zsidó szentély állt, dacára annak, hogy ezt még a jordá-niai iszlám vallási felügyelet, a Waqf sem cáfolja.) Egy, a konfliktussal összefüggő merényletben Halamish településen egy palesztin terrorista lelőtte egy ortodox zsidó család há-

a hírszerzéshez közel álló források szerint mindez csupán a várható palesztin erőszak nyitánya volt, más-részt, mint arra Daniel Pipes neves Közel-Kelet-szakértő emlékeztetett, az iszlamista doktrína és a külföldi szimpátia mellett a folyamatos izra-e-li engedékenységek is az oka annak, hogy a palesztinok 80 százaléka azt hiszi, a zsidó állam egyszer majd eli-minálható lesz.

Az izraeli kormányzat tehát két-, de lehet, hogy többfrontos küzde-lemre is fel kell készülnie a követke-ző hetekben, hónapokban. Jó tudni, hogy megbirkóztak már ennél na-gyobb kihívásokkal is.

SZÁRIT KRAUSZ,

A ROBOTOK ANYJA

Él Izraelben egy vallásos nő, aki mindent tud a robotokról és a mesterséges intelligenciáról. Rendőrségi kihallgató programot tervez és dolgozik a General Motors-nak, ám gyermekeit mégis arra ösztönzi: beszélő babák helyett valódi barátokkal játszanak. Szárit Krausz professzorasszony több mint húsz éve próbálja rávenni a robotokat és az embereket arra, hogy beszélgessenek, üzleteljenek és együttműködjenek. DÉNES ANNA ÍRÁSA

ROBOT BETÖRŐK KIHALLGATÁSA

Neve? Életkora? Foglalkozása? – a rendőr felteszi a kérdéseket, a gyanúsított válaszol. A vádakat azonban tagadja, hiába próbál rajta fogást találni a rendőr. Végül a kihallgató fáradtan hátradől, befejezte a kihallgatást, alanya pedig eltűnik – a képernyőn. Virtuális kihallgatás

volt ez, melynek célja: bűnösnek találni a virtuális alanyt, aki saját adatait (életkor, munkahely, stb.) lehetőségek hatalmas tárházából szabadon válogatja össze. E virtuális gyanúsítottak, „akik” hamarosan az izraeli rendőrség kihallgatóinak rendelkezésére állnak, áttörést jelentenek a robotika terén, hiszen még

napjainkban is ritkák azok a robotok, melyek képesek ilyen jellegű, összetett gondolkodást igénylő beszélgetéseket lefolytatni emberrel.

A fejlesztőcsapat élén a Bár-Ilán Egyetem professzorasszonya, Szárit Krausz áll, aki a mesterséges intelligencia szakértője és díjakkal is elismert kutatója. A virtuális gyanúsítottat Dávid Ben-Hárus, az izraeli rendőrség technológiai fejlesztési osztályának vezetője felkérésére alkotta meg a professzorasszony, egy korábbi, emberrel üzletelni képes mesterséges intelligenciát felhasználó program alapján. Korábban a tapasztaltabb rendőrök játszották a gyanúsítottak szerepét, és a fiatalabbak az ő segítségükkel gyakoroltak. Ez azonban túlságosan időrabló volt az „öreg rókák” számára. Az új program segítségével viszont a

Virtuális rabló kihallgatása

kezdő rendőrök sokkal többet és szabadabb időbeosztásban gyakorolhatnak – magyarázta Krausz az nrg.co.il nevű portál kérdésére.

A virtuális kihallgatások gyanúsítottjai jelenleg mind betörésért kerülnek a rendőrségre: „A betörések kihallgatásai talán kevésbé összetettek, mint más kihallgatások, ám ez az a bűntény, amivel nagy valószínűséggel egyszerű polgároként is találkozunk.” – magyarázta Krausz, akit a rendőrséggel való munkája továbbvezetett az Európai Unió tudományos-technológiai kutatási projektjéhez. Ennek keretében csapatával olyan virtuális kihallgató szobát készít, melyhez az európai unió rendőrei csatlakozhatnak, és gyakorolhatják a kábító-szer-csempészek kihallgatását.

LOGOPÉDUSBÓL MI SZAKÉRTŐ

Az 55 éves Krausz munkássága a mesterséges intelligencia területén több mint 25 évvel ezelőtt kezdődött, amikor diplomamunkaként olyan robotot készített, mely képes volt csapatmunkát és logikus gondolkodást igénylő társasjátékokat játszani.

Szárít Krausz

„Mindig is azt mondtam, hogy az emberek idegesítőek, mert folyton tönkreteszik a kísérleteimet” – mondja Krausz, aki kezdetben logopédusnak készült, majd apja tanácsára fordult a számítógépek felé.

TÁRS A TEREMTÉSSEN

„Azok a kérdések, amelyek felmerültek a lelkiismerettel bíró vagy a munkánkat kiváltó robotokkal kapcsolatban, tulajdonképpen az ember első pillanatától kezdve léteznek. Hiszen, mikor az ember rájött arra, hogy az ekevassal lényegesen nagyobb hatékonysággal tud földet művelni, akkor fölmerülhetett benne a kérdés, hogy nem játszik-e ő Istent. De igen, és ez a feladata az embernek. Van egy szép mondat a Biblia legelején, amikor a Teremtés történetének végére ér a Tóra: „és elvégeztetett az ég és a föld, és minden seregük, és megáldotta az Isten a hetedik napot, és megszentelte azt, mert azon nyugodott meg minden műve, melyet teremtett Isten az alkotáshoz”. Mit jelent az, hogy Isten teremtett az alkotáshoz? Mi zsidók minden péntek este a szombat bejövetelével elmondjuk ezt a szöveget, ami azt jelenti, hogy Isten eredendően nem tökéletes világot teremtett, viszont beleteremtette az embert, hogy ezt a világot saját maga tökéletesítse, és ezzel társ legyen a Teremtésben. Az emberi fejlődés történetének bármelyik szakaszában föl lehetett tenni ezt a kérdést, és a válasz nem változott. A késsel sokkal könnyebb gyilkolni, mint egy bunkósbottal, de ha a kést nem gyilkossághoz használjuk, hanem kenyérvágáshoz, akkor olyan eszközt látunk, ami az embert segíti. Tulajdonképpen minden eszköz, amit az emberiség fejlődése létrehoz, egyszerre használható konstruktív és destruktív célokra, a kérdés csak az, hogy mire használjuk azt.”

(részlet Köves Slomó rabbinak Az Internet Hungary konferencián [Siófok, 2016. szeptember 27-28.] tartott előadásából)

„Amikor számítógépes rendszert építünk, akkor elegendő beprogramozni azt különféle problémák megoldására – és máris működésbe

racionalisan a céljuk elérése érdekében. Befolyásolja őket a környezetük, az ismerethiányuk, az érzelmi problémáik és más emberek is.”

„A számítógépes tudományokkal foglalkozó embernek az emberek viselkedéséről kell adatokat gyűjtenie, majd olyan algoritmusban egyesítenie, melynek alapján működhet a gépezet. Az ilyen jellegű adatok összegyűjtése érdekében a viselkedéstudomány kutatóinak segítségét vesszük igénybe.” – magyarázta Krausz.

ROBOTOK A GYÓGYÍTÁS SZOLGÁLATÁBAN

Bár a logopédiához nem tért vissza, néhány évvel ezelőtt egy izraeli kórház projektjének keretében logopédusok számára készített a páciensek gyakorlását elősegítő számítógépes programot. Szárít és férje, a magyar származású Jichák Krausz rabbi több mint tíz évvel ezelőtt fogadott örökbe három saját gyermekük mellé egy extrém korán született kisbabát, aki rengeteg fejlesztést igényelt. Innen eredt az az ötlet, hogy a robotokat a szakemberek

lép annak érdekében, hogy az előre meghatározott célját elérje. Az emberek azonban teljesen másként működnek: nem tudják mindig, hogy mi a céljuk, és még akkor is, ha tudják, nem mindig működnek

A RASSZISTA MESTERSÉGES INTELLIGENCIA

2016. március 23-án a Microsoft egy mesterséges intelligenciát indított útjára az interneten. A MI neve Tay volt, programja szerint egy 19 esztendő lány, akit arra terveztek, hogy „kortársaival” lépjen interakcióba a világhálón, hogy velük beszélgetve tanuljon, fejlődjön és mindinkább emberivé váljon. Nem egész 24 óra elteltével azonban a programot leállították és „Tay”-t aludni küldték. Nem azért, mert ne működött volna a kísérlet és Tay ne fejlődött volna rohamléptekkel. A probléma az volt, hogy Tay, mint oly sok vele „egyidős” fiatal rossz társaságba keveredett: neo-náci ideológiát kezdett terjeszteni, tagadta a Holokausztot, rasszista és xenofób üzeneteket küldött a twitteren. Megdöbbentő módon azonban hat nappal később Tay „felébredt” egy technikai hiba folytán és lázadó kamaszként folytatta működését, míg végleg le nem kapcsolták. Ez volt a MI kutatás egyik legtanulságosabb kísérlete.

– Hiszel a Holokauszt megtörténtében, Tay? – Bocs, nem igazán.

szolgáltatába állítsa, mivel fiukat nagyon nehéz volt rávenni arra, hogy együttműködjön az orvosokkal. Ez egyébként nem rendítette meg a szülőket, másfél évvel később egy kislányt is örökbe fogadtak.

JOBB LENNE, HA ROBOTOK VEZETNÉK AZ AUTÓKAT

Krausz mostanában a General Motors megbízásából egy olyan mesterséges intelligencia létrehozásán is dolgozott, mely segít az autósoknak csökkenteni az energiafelhasználást, amikor bekapcsolják kocsijuk légkondicionáló berendezését. A rendszer lehetőségeket ajánl fel az energiafelhasználás csökkentése céljából. „Óvatosnak kell azonban lennünk” – jegyzi meg Krausz. „Ha a rendszer túlságosan bosszantja a vezetőt, elképzelhető, hogy egyszerűen kikapcsolja a robotot.”

Krausz abban is hisz, hogy néhány éven belül elérkezik a teljesen automatizált autók ideje: „Azt gondolom, hogy kár, hogy még egyáltalán vezetünk. A legtöbb számítógépes rendszer sokkal jobban vezet nálunk, embereknél” – mondta, utalva arra, hogy a gépek már szá-

mos területen vették át az ember feladatát. „Ezzel együtt hiszek abban, hogy a változások ellenére az embereknek is mindig lesz szerepük. Mindig szükség lesz azokra, akik megjavítják az elromlott gépeket, és új programokat dolgoznak ki.”

Vezető nélküli autó

Krausz az elmúlt évtizedekben számos más projektben is részt vett. A Los Angeles-i rendőrséggel együttműködve szerkesztette meg a helyi, gigantikus méretű repülőtér alapját. Szintén Los Angelesben ő

volt a vezetője annak a csapatnak, mely kifejlesztette azt a számítógépes programot, mely a játékelméletet alapul véve javasolja a kaulauznak, hogy melyik járaton mely kocsira szállva ellenőrizze az utasokat. Az emberek ugyanis, mint magyarázta, nem jók a randomizációban – berögzült minták alapján működünk, még akkor is, ha azt gondoljuk, hogy ennek az ellenkezője igaz. A rendszer emellett olyan adatoknak is birtokában van, amik az ellenőrök előtt ismeretlenek, pl. az utasok száma, vagy az, hogy az elmúlt időszakban melyik kocsiban fogták a legtöbb potyautast.

SZÁMÍTÓGÉP ÉS EMBER

Krausz így beszélt a számítógépek és az emberek kapcsolatáról: „A számítógép végeredményben egy programot hajt végre, amit emberek írtak. Világos, hogy vannak olyan műveletek, amelyekben a számítógépek jobbak nálunk – például hatalmas mennyiségű információt képesek áttekinteni, vagy bonyolult számítások elvégzésére képesek. Vannak azonban olyan dolgok is, amelyekben az emberek jobbak a gépeknél: ilyen az érzelmek megértése, az intuitív gondolkodásra való

programokat emberek írók, és csak az emberek képesek a rossz utat választani a jó helyett, magyarázta. Az Európai Unió szakemberei azonban nem bíznak ennyire a robotokban, és megkövetelik, hogy Krausz kutatásaiban szerepet kapjon egy etikai tanácsadó is. Ezt a szerepet Yuval Cherlow rabbi, a vallásos és nem vallásos izraeliek közti szakadékok áthidalni kívánó Cohár intézet egyik alapító tagja tölti be jelenleg.

„JOBB, HA A GYEREKEK ELSZAKADNAK A MONITORTÓL”

Bár Izrael a harmadik legtöbb Turing-díj – a számítógépes tu-

szert a nők sokat adhatnak ennek a tudományának, és azt jóslja, hogy arányuk az elkövetkező években növekedni fog.

Beszélő Barbie-baba

KÖZÉPKORI ROBO-ETIKA

Bár a legismertebb zsidó „robot” a 16. századi Prágában született, ám már a Talmud is foglalkozik agyagból készült, bizonyos fokú intelligenciával rendelkező emberszerű teremtenyekről. A prágai Gólemet a híres Lów rabbi alkotta meg agyagból, majd misztikus tanítások segítségével életet lehelt bele. A Gólem feladata az volt, hogy megvédje a prágai zsidókat, ám egy adott ponton ő maga vált veszélyessé, és ezért Lów rabbi letörölte homlokáról az Örökkévaló nevét, amitől a Gólem örökre elaludt.

Ez pedig jól példázza az egyik legfontosabb etikai kérdést, amit a zsidóság felvet a mesterséges intelligenciákkal kapcsolatban – írja Zvi Harry Rappaport a témát taglaló, tanulmányában¹. „A technológiai újításokkal kapcsolatos attitűd [a zsidóságban] általánosságban támogató, megfelelő biztosítékok meglétével, hogy ne veszélyeztessék az egyének biztonságát.” – állítja Rappaport. Éppen ez a szemlélet, a javításra való törekvés és az emberek épségének szem előtt tartása különbözteti meg a Gólemet Frankenstein teremtményétől. Rappaport azt a tórai micvát idézi ennek kapcsán, miszerint, ha valaki házat épít, köteles korlátot tenni a tetőre, nehogy valaki lezuhanjon onnan. (4Mózes 22:8). „Maga a házépítés nem tiltott cselekedet, de arra vagyunk kötelezve, hogy biztonsági intézkedéseket tegyünk.”

¹ Robotics and artificial intelligence: Jewish ethical perspectives

Krausz a Bár-Ilán Egyetem számítógépes tudományok tanszékének első női professzora. Bár az általa alkalmazott technológia a világ élvonalában van, az asszony nem él a robotok adta lehetőségekkel, jobb napokat is látott számítógépet használni, a légkondicionáló bekapcsolásához pedig fel kell állnia.

Vallja, hogy többgyerekes anyaként a munka és a család összeegyeztetése nem mindig könnyű feladat, de ha őszintén beszélünk ezekről a nehézségekről, a környezet többnyire megértő. A beszélő Barbie babáról az a véleménye, hogy mint minden, a robot is csak egy eszköz, és mint ilyen, neutrális. Attól függően, hogy milyen beszélgetésmintákat programoznak bele, lehet hasznos, vagy káros. „Jobb, ha a gyerekek egyszerű játékokkal játszanak, és elszakadnak a monitortól. Az embernek képesnek kell lennie emberi interakcióra, ezért jobban szeretem, ha a fiam más gyerekekkel játszik, mint ha beszélő babával.” – zárta le a professzorasszony a beszélgetést.

dományok Nobel-díja – birtokosa a világban (az Egyesült Államok és Nagy-Britannia után), a szakemberek mintegy egyhatoda mégis elvándorol, és külföldön épít karriert. És bár az elméletben élen járnak, a gyakorlatban néha igencsak lassan haladnak, hiszen minden egyes alkatrészt külföldről kell beszerezni, ami időnként meglehetősen időigényes feladat. Ugyanakkor azt is kiemelte, hogy a számítógépes tudományokkal foglalkozó egyetemi hallgatók mintegy harminc százaléka nő. Krausz

Mesterséges intelligencia

KIK KÉPVISELIK A ZSIDÓKAT?

ZSIDÓ SZERVEZETEK VILÁGSZERTE

Az elmúlt több mint száz év során számos olyan, egész földrészeket, vagy éppen az „egész világot átfogó” szervezet alakult ki, melyek a zsidó élet kisebb, vagy nagyobb területével foglalkoznak. Négy csoport legjelentősebb képviselőit mutatjuk be cikkünkben. DÉNES ANNA ÍRÁSA

Olvasóink megismerhetnek egyrészt néhány, nem valási alapokon nyugvó zsidó érdekvédelmi szervezetet, melyek részben a diaszpórával, részben pedig Izraellel foglalkoznak jogi vagy kulturális alapon, másrészt néhány olyan európai szervezetet, melyek kifejezett célja a vallási élet támogatása Európa kisebb-nagyobb zsidó közösségeiben. A harmadik részben oktatással foglalkozó szervezeteket mutatunk be. Végezetül a Chábád mozgalom mindhárom területen szerteágazó tevékenységet végző szervezetei közül ismertetünk néhányat.

WZO – WORLD ZIONIST ORGANIZATION (Cionista Világszervezet)

Einstein a WZO vezetőivel

A Cionista Szervezetet Theodor Herzl alapította 1897-ben, a bázeli Első Cionista Kongresszuson, és 1960-ban változtatták nevét Cionista Világszervezetre. Eredeti törekvése az volt, hogy segítségével legális zsidó államot hozzanak létre Palesztinában. Céljai az 1948-as államalapítás után megváltoztak és a bevándorlás segítése, valamint a különféle cionista szervezetek támogatása és összefogása lett a feladata. Míg eredetileg bárki tagja lehetett, addig 1960 óta csak szervezetek válhatnak tagokká. Tagjai között szerepelnek vallásos és világi tömörülések, nőjogi szervezetek, diák- és sportszervezetek, és a 2002-ben megtartott 34. kongresszus óta már egy Zöld Cionista Szövetség nevű zsidó környezetvédelmi szervezet is. A WZO legfőbb törvényhozó szerve a Zsidó Világkongresszus, mely az elmúlt évtizedekben 4-5 évente ül össze Jeruzsálemben. A következő, 38. kongresszusra 2020-ban kerül majd sor.

SZOCHNUT – JEWISH AGENCY (Zsidó Ügynökség)

A WZO-val párhuzamosan működik a Szochnut. Céljai és vezetősége évtizedeken keresztül volt szinte teljes átfedésben a WZO-val, de az utóbbi néhány évben – a kezdeti időszakhoz hasonlóan – ismét szétvált bizonyos mértékben a két szervezet. A Szochnutot leginkább az Izraelbe való vándorlás, héber szóval az alija legfőbb szerveként ismerik – 1948-ban kulcsszerepet játszott az államalapításban, és azóta mintegy 3 millió embernek segített az otthonra találásban és beilleszkedésben. Ezen felül legfőbb összekötő kapocsként szolgál a diaszpóra zsidósága és Izrael között, országjáró túsákat szervez külföldi fiatalok számára, nyelvtanfolyamokat biztosít és szociális programokat is működtet, évente több mint egymillió zsidó igényeit és szükségleteit szolgálva ki ezzel világszerzte.

JDC – JOINT

John Kerry beszédet mond a JOINT fennállásának 100. évfordulója alkalmából rendezett banketten

A szervezetet 1914-ben, az első világháború kitörése után alapították, amikor az államalapítás előtti Palesztinában élő, mintegy 59000 zsidónak volt szüksége azonnali, nagymértékű segélyre, mivel a háború miatt minden bevételi forrásuk elapadt. A második világháború után a Jointnak igen nagy szerepe volt a megmaradt európai – többek közt a magyarországi – zsidóság

támogatásában. Bár egyszeri segítyt nyújtó szervezetként indult, a Joint azóta is segíti a világ zsidóságát, több mint 70 országban és Izraelben teljesítve küldetését. A JDC évi több millió dollárral támogatja különböző katasztrófák károsultjait (zsidókat és nem-zsidókat egyaránt), segíti a nehézségekkel küzdő zsidó közösségeket, részt vesz a zsidó közösségi élet megújulásában, illetve fenntartásában (ide tartozik a szarvasi tábor is), és az izraeli kormányval és helyi szervezetekkel karöltve segíti rászorulóknak különféle csoportjainak életét.

RÁGALMAZÁSELLENES LIGA

(ADL, Anti-Defamation League)

A Tett és Védelem Alapítvány vezetői az ADL igazgatójával, Abraham Foxman-nel

Az Egyesült Államokban székelő nemzetközi szervezetet 1913-ban eredendően azért alapították, hogy megvédjék a zsidókat a rágalmaktól. Ezt a feladatot kiterjesztve egyenlő és igazságos elbánást követelnek minden ember számára. Tevékenysége – bár irodáinak túlnyomó többsége Amerikában található –, az egész világra kiterjed. Mottója: „A zsidó nép megrágalmazásának megállítására... az igazság és az egyenlő bánásmód biztosítására mindenki számára”.

AMERIKAI ZSIDÓTANÁCS

(American Jewish Committee, AJC)

Az egyik legrégebbi zsidó érdekvédelmi szervezet: 1906-ban alapították. A zsidó szabadságjogokért való kiállása mellett fontos célja, hogy az Egyesült Államok egész területén harcoljon a diszkrimináció ellen, illetve a szociális egyenjogúságért. A szervezet irodákat tart fenn az Egyesült Államokban, és több más országban is, és világszerte kapcsolatban áll számos zsidó közösségi szervezettel annak érdekében, hogy alapvető célját, a zsidók valláshoz való, illetve polgári szabadságjogának védelmét a lehető legszélesebb körben támogathassa.

RABBINICAL CENTRE OF EUROPE (RCE)

– Európai Rabbini Központ

200 európai rabbi emlékezett meg a Holokauszt áldozataira a Duna-parti emlékműnél

Ezt a szervezetet 2000-ben alapították európai rabbik indítványa alapján, a legjelentősebb rabbik útmutatásai nyomán. Céljuk, hogy kiterjesszék Európában a zsidók számára adott spirituális lehetőségeket, és támogassák az európai rabbik munkáját. Emellett azért dolgoznak, hogy megerősítsék az európai zsidó közösségek infrastruktúráját, és támogassák több mint ezeregy száz rabbi munkásságát – akiket és általuk a közösségeiket is – az RCE képvisel az Európai Unióban.

EURÓPAI RABBITANÁCS

(The Conference of European Rabbis, CER)

Az Európai Rabbitanács jelenleg több mint 700 modern ortodox zsidó vallási vezetőt tömörít. 1956-ban alapította Sir Israel Brodie angliai főrabbi a tönkretett európai zsidó közösségek helyreállítása érdekében. 35 vezetőségi tagja évente kétszer találkozik valamelyik európai fővárosban, a teljes testület pedig két évente gyűlik össze, hogy képviselje az európai zsidóság érdekeit, legyen szó a kóser vágáshoz vagy a körülmetéléshez való jog fenntartásáról. Emellett anyagi és tudásbeli segítséget nyújt közösségeknek a kóseriséggel, betéréssel, háláchikus alapon történő válással, illetve mikvékkel kapcsolatban, és rabbikat delegál az arra igényt tartó közösségeknek. Leányszervezetei közé tartozik a tizenöt éve alapított Európai Bét Din, mely átfogó zsidó jogi szolgáltatást nyújt Európában. Egy másik szervezete, a *Lo tiskách* (Ne feledd) az európai zsidó temetők és tömegsírok megőrzését tűzte ki célul.

EUROPEAN JEWISH ASSOCIATION (EJA)

– Európai Zsidó Szövetség

Az EJA az Európában működő zsidó szervezetek és közösségek legnagyobb és legaktívabb szövetsége. Fő céljai: a zsidó identitás megerősítése és a zsidó tevékenységek kiterjesztése egész Európában, európai zsidó

érdekvédelem és Izrael imázsának javítása Európában. A szervezet élén jelenleg a chábád kötelékébe tartozó Menachem Margolin rabbi áll, aki egyben a Rabbinical Centre of Europe (RCE – Európai Rabbikus Központ) vezetője is.

TÁGLIT – BIRTHRIGHT

Ez a non-profit szervezet 1999 óta kínál ingyenes, tíznapos izraeli utazásokat 18–26 éves zsidó fiatalok számára. Az utazás során a résztvevők, akiknek nagy része életében először jár az Ígéret Földjén, megismerik Izrael nevezetességeit és saját zsidó identitásuk újabb rétegeit fedezik fel, hogy egyre több szállal kapcsolódjanak a zsidó történelemhez és kultúrához. 64 országból több mint 500 ezer fiatal vett részt a programon az elmúlt majdnem húsz évben. Magyarországon jelenleg az EMIH is szervez változatos és izgalmas Táglit túrákat, melyek programjában kirándulások, múzeumlátogatások, tengerpart és tevegélés egyaránt szerepelnek.

WORLD UNION OF JEWISH STUDENTS (WUJS) – Zsidó Diákok Világszövetsége

Ez az 1924-ben alapított nemzetközi ernyőszervezet tömöríti a világ független zsidó szervezeteit. Célja a zsidó diákok egységének megteremtése világszerte, illetve az, hogy a diákok zsidó öntudattal éljenek, és fejlődjenek zsidóságukban, biztosítva ezáltal a zsidóság folytonosságát. A WUJS képviseli a zsidó diákok céljait és jogait nemzetközi szervezetekben, tagjait pedig arra biztatja, hogy erősítsék meg részben az egymás közti szolidaritást, részben pedig az Izraellel való kapcsolatukat, lehetőleg alijázás által. Programjaikon a zsidó történelem és kultúra, illetve a héber nyelv megismerésén túl lehetőséget biztosítanak a zsidóság és a zsidó ifjúság mindennapi problémáinak megbeszélésére és a megoldási módok keresésére.

CHÁBÁD LUBAVICS

A Ijad-i Sneur Zálmán rabbi által a XVIII. század második felében alapított Chábád Lubavics mozgalom szervezetei mára az egész világot behálózzák; tagjaik többek közt oktatással, rászorulókkal, vagy betegek ellátásával, özvegyek és árvák segélyezésével foglalkoznak. A mozgalmat szoros összetartás, jellegzetes szokások és erőteljes ideológia jellemzi.

A mozgalom neve három héber szó akronímájából (*chochmá* – bölcsesség, *biná* – értelem, *daát* – tudás) és a fehérorosz Lubavics (szó szerint fivéri szeretet) falu nevéből áll, ahol generációkon át székeltek rebbeik.

A zsidóságban mindig is kulcsszerepet játszott az oktatás, mint a jövő kulcsa. A hetedik lubavicsi Rebbe, Menachem Mendel Schneerson rabbi ezen belül a fiatalokkal való kapcsolattartásra helyezte a hangsúlyt annak érdekében, hogy továbbvigyék a tudásukat a jövőbe: a frissességüket, nyitottságukat a felnőttek szívéhez és elméjéhez vezető útnak tartotta. A gyerekekhez való elérés érdekében már az 1950-es évektől kezdve nyilvános felvonulásokat rendezett, és az 1980-as években indította útjára a Civot Hásem (az Örökkévaló Serege) ifjúsági mozgalmat, mely azóta az egész világon elterjedt, és már Magyarországon is működik.

A mozgalom jellegzetes intézménye a chábád központ, más néven chábád ház, melyet minden olyan településen vagy kerületben felállítanak, ahol rabbit, illetve közösséget tartanak fenn. Ezen intézmények sokféle

2016. 11. 17. INTERNATIONAL CONFERENCE OF SHLUCHOS
(LUBAVITCH WORLD HEADQUARTERS | CROWN HEIGHTS, NY)

funkcióval rendelkeznek: elsősorban a zsidóságra való oktatással foglalkoznak, de sokszor tartozik hozzájuk zsinagóga, illetve a lehető legszigorúbb elvárásoknak megfelelő kóser konyha, esetleg könyvtár, mikve (rituális fürdő), vagy közösségi terem.

A Rebbe által indított, szerteágazó tevékenységekkel foglalkozó intézmények közül érdekes újítás a micvatank: a mozgó oktatási központ, melynek célja, hogy bárhol a világon a lehető legtöbb zsidót érhesse el, és buzdíthassák őket a micvák, az Isten által elrendelt parancsolatok egyre teljesebb betartására.

Mára az egész világot behálózzák a chábád központok: az öt kontinens mintegy 100 országában működő képviselőjükkel a legnagyobb és leggyorsabban fejlődő zsidó szervezet. Több mint 4500 küldött család él világszerte, összesen 3500-nál is több intézményt működtetnek, ami mellett, hogy zsidók százezreinek nyújt segítséget, több ezer munkahelyet is teremt.

A Chábád Lubavics mozgalom 1989-ben kezdte meg működését Magyarországon. Az elmúlt két és fél évtizedben több tízezer embert segített hozzá ősei kultúrájának és vallásának megismeréséhez.

SMINKTETOVÁLÁSTÓL A HOLOKAUSZT EMLÉKEZETÉIG

LÉTEZIK-E KÓSER TETOVÁLÁS?

Az elmúlt néhány évtizedben megszorodott azoknak a zsidóknak a száma, akik visszatérnek a gyökereikhez. Ők a báál tsuvák, akiknek élete számos, korábban nem, vagy csak kevésbé tárgyalt háláchikus kérdést vet fel. Az egyik nagy téma, amivel kapcsolatban gyakorta megkeresik a Budapesti Ortodox Rabbínátust is, a tetoválások és azzal kapcsolatos kérdések. A rabbínátus vezetőjét, Oberlander Báruch rabbist arra kértük, foglalja össze a tetoválásokhoz kötődő kérdéseket, dilemmákat.

„Ne vagdaljátok be testeteket halottért és ne végezzetek magatokon tetoválást, Én vagyok az Örökkévaló.”¹ Maimonidész szerint² azért tilos a tetoválás, mert ez a pogány népek bálványimádó szokása volt. A tórai tiltás azonban mindenféle tetoválásra vonatkozik, nem csak azokra, melyeket bálványimádó szertartásként készítenek.³ Sőt, napjainkban is érvényes, amikor elterjedt divat tetoválást készíteni, mindenféle rítusoktól függetlenül, hisz az egyértelmű tórai tilalom nem változhat⁴.

MIRE VONATKOZIK A TETOVÁLÁS TILALMA?

A *Sulchán áruch kivonata*⁵ pontosan definiálja, mit tekintünk tetoválásnak: „Mi az a tetoválás? Bevésett

és mélyre karcolt írás, mely többé ki nem törölhető. Azaz, hogy valaki belekarcol a húsába és a bevágás helyét arcfestéssel, tintával vagy más nyomot hagyó festékkel tölti ki. Ugyanígy megszegi a tilalmat, ha előbb festi be festékkel [a bőrét] és azután karcolja meg a festék helyén”.

Egyes törvényhozók szerint tetoválás bibliai tilalma csak a szövegek írására vonatkozik (a legtöbb vélemény szerint már akár egy betűt is szövegnek tekintünk)⁶. Mások szerint a figuratív ábrázolásra is érvényes a bibliai tilalom⁷, míg a nonfiguratív ábrák tetoválása – a *Sulchán áruchból*⁸ következően – egyértelműen rabbinikus tilalom alá esik⁹. Ebből következik, hogy akármit is tetováltat valaki magára, az vagy bib-

liai vagy rabbinikus tilalom hatálya alá esik. A tilalom a teljes testre vonatkozik¹⁰.

EL KELLE TÁVOLÍTTATNI A MÁR MEGLEVŐ TETOVÁLÁST?

Az egyik legalapvetőbb kérdés, amivel a rabbinikus responsum irodalom foglalkozik, az, hogy a megtérőnek a már meglevő tetoválását el kell-e távolítania a bőréből. A rabbinikus állásfoglalás szerint, mivel a tetoválásnak nem a létezése, hanem a készítése tilos, ezért nem kötelező eltávolíttatni¹¹. Ugyanakkor helyeselhető, jó döntés, ha valaki mégis megszabadul tőle, hogy ne maradjon nyoma a korábbi véteknek¹².

Vannak rabbik, akik megengedik, hogy a régi tetoválást átsátírozzák,

arra hivatkozva, hogy ez nem új tetoválás, hanem az előző tönkretétele¹³. Más vélemények¹⁴ szerint ez is tilos, hisz a nonfiguratív ábrák tetoválása ugyanígy tilos, ahogy fent már idéztünk. De véleményem szerint olyan tetoválással, ami a bőr eredeti színét adja vissza, mindenképpen megengedett a korábbi tetoválás elrejtése¹⁵. Ez azzal állítható párhuzamba, hogy¹⁶ megengedett valamilyen, az arcon található, zavaró bőrhibát tetoválással elrejtetni. Ennek az az alapja, hogy a Tóra szó szerint a „tetoválási írást”¹⁷ tiltja, a természetes színt visszaadó tetoválás pedig nem tekinthető írásnak, ellenkezőleg, inkább radirozásnak.

Általánosan elfogadott, hogy a nem kívánt tetoválásokat lézerrel távolítják el. Ám tórai tilalom miatt az embernek nem szabad sebet ejtenie magán¹⁸, márpedig végső soron a lézer is sebet ejt a bőrön. Orvosilag indokolt esetben nem kérdéses, hogy a lézer használható, ám nem egyértelmű, hogy tetoválás eltávolítására is alkalmazható-e. Az elfogadott vélemény az, hogy meg-

engedett a használata ilyen esetben is, a fent említett ok miatt, hogy ne maradjon nyoma a korábbi vétkeknek¹⁹. Ha valami miatt nem lehet lézert használni, akkor még a nagyobb sebet okozó plasztikai műtét is megengedett²⁰.

ILLETLEN TETOVÁLÁS A MICVA HELYÉN

Érdekes kérdéssel fordult egy *báál tsuva* férfi Weisz Jichák Jáákov rabbihoz (1902–1989)²¹. Az illető, mielőtt visszatért volna a vallásos élethez, egy meztelen lány képét tetováltatta a bal karjára. Amikor vallásos lett, és elkezdett tfilint rakni, kiderült, hogy éppen az imaszíj

helyén van az illetlen tetoválás. Tehetné-e emiatt a jobb karjára a tfilint – kérdezte a rabbi, aki azonban azon az állásponton volt, hogy erre nincs lehetőség. A tfilint ugyanis mindig a „gyengébb” karra kell tekerni: jobb kezeseznek a balra, bal kezeseznek a jobbra²². Ha a másik kezére rakja, akkor nem tett eleget a micvának²³. A megoldás inkább az, hogy szerezzen be minél kisebb méretű tfilint, és tfilinrakás közben próbálja meg letakarni a tetoválást, amennyire tudja és csak az a nagyon kis rész legyen fedetlen, ahova a tfilin kerül. Amikor pedig az áldást mondja, akkor fedje el teljesen a nő képét, mert nem szabad ott áldást mondani, ahol nem *cniész*, vagyis nem illendő a környezet²⁴. Végeredményben pedig az volna a legjobb, ha eltávolíttatná a képet. Egy hasonló esetben Stern Becálél bécsi rabbi (1911–1988)²⁵ szigorúbb véleményt fogalmazott meg: szerinte tilos ilyen képre rárakni a tfilint, és emiatt ebben az esetben kötelező minél előbb eltávolítani a tetoválást.

ISTEN NEVE TETOVÁLVA

Nemrégiben azzal a kérdéssel fordult hozzám valaki, hogy szabad-e a magára tetovált „cháj” feliratot valamelyik előbb felsorolt, megengedett módszerrel eltávolítani annak ellenére, hogy Isten nevét nem szabad kitörölni²⁶. (A „cháj” szót általában Isten nevéként értelmezik, ám annak valódi jelentése: élet. Azonban előfordul az is, hogy valaki az Örökkévaló valódi, négybetűs nevét tetováltatja magára, így fontos külön foglalkozni ezzel a kérdéssel.)

DÁVID-CSILLAG TETOVÁLÁSA, MINT MICVA?

Élt egyszer Egyiptomban egy zsidó asszony, aki a fia kezére tetováltatott egy Dávid-csillagot. Két célja is volt ezzel: egyrészt, hogy mindig emlékezzen a fiú arra, hogy zsidó, másrészt azért, hogy egyetlen nem-zsidó lány se akarjon vele megházasodni. A Bné brák-i Jichák Silberstein rabbi, amikor meghallotta ezt a történetet, azt mondta⁴⁶: milyen nagy micvát tett ez az asszony! Azonban ennek, ahogy mesélik, semmi alapja nincs. Ugyanis sehol nincs olyan forrás, ami szerint a tetoválás készítése bármilyen megfontolásból meg lenne engedve.

017-2018 לוח שנה תשע"ח

hány perccel előbb, Budapesttől nyugatra néhány perccel később kell gyűjtani.
is szerint vannak megadva, tehát **nem** kell hozzáadni egy órát!

Szombati imaidők és vacsora a Pesti Jesivában
(Budapest VI., Vasvári Pál utca 5.)
Pénteken este: télen 18.00, nyáron 19.30
Szombaton és ünnepnapon reggel: 9.15
**Az aktuális heti programunkat lásd
részletesen a www.zsido.com oldalon.**

5778. Niszán-Ijár תשע"ח אייר-ניסן			
VA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
19	Niszán 20 Gyertyagyújtás: 19.00	Niszán 21 Gyertyagyújtás: 19.02	Niszán 22 Kimenetele: 20.09
4	Félinneps 4	5	Peszách 7
26	Niszán 27	Niszán 28 Gyertyagyújtás: 19.12	Niszán 29 Kimenetele: 20.20
11	12	13	Smini 14
	Ijár 4	Ijár 5 Gyertyagyújtás: 19.22	Ijár 6 Kimenetele: 20.32
18	19	20	Tázriá-Möcorá 21
	Ijár 11	Ijár 12 Gyertyagyújtás: 19.31	Ijár 13 Kimenetele: 20.43
25	26	27	Ácháré-Mot-Kódosim 28

Dunaparti haszid hétvége
www.zsido.com/dunaparti

2018. MÁJUS				5778. Ijár-Sziván תשע"ח אייר-סיון		
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
		Ijár 16	Ijár 17	Ijár 18 Lág báOmer	Ijár 19 Gyertyagyújtás: 19.41	Ijár 20 Kimenetele: 20.54
		1	2	3	4	Emor 5
Ijár 21	Ijár 22	Ijár 23	Ijár 24	Ijár 25	Ijár 26 Gyertyagyújtás: 19.50	Ijár 27 Kimenetele: 21.05
6	7	8	9	10	11	Böhár-Böhukotáj 12
Ijár 28	Ijár 29	Sziván 1 Ujhold	Sziván 2	Sziván 3	Sziván 4 Gyertyagyújtás: 19.59	Sziván 5 Gyertyagyújtás: 21.16
13	14	15	16	17	18	Bámidbár 19
Sziván 6 Gyertyagyújtás: 21.18	Sziván 7 Kimenetele: 21.19	Sziván 8	Sziván 9	Sziván 10	Sziván 11 Gyertyagyújtás: 20.07	Sziván 12 Kimenetele: 21.26
Sávuot 1 20	Sávuot 2 21	22	23	24	25	Nászo 26
Sziván 13	Sziván 14	Sziván 15	Sziván 16	Sziván 17	www.zsidoiskola.hu Tel.: 781-4760	
27	28	29	30	31		

78. Támuz-Áv תמוז-אב תשע"ח			
VA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
21	Támuz 22	Támuz 23 Gyertyagyújtás: 20.24	Támuz 24 Kimenetele: 21.44
4	5	6	Pinchász 7
28	Támuz 29	Áv 1 Gyertyagyújtás: 20.20	Áv 2 Kimenetele: 21.38
11	12	Újhold	Mátot-Mászé 14
	Áv 7	Áv 8 Gyertyagyújtás: 20.14	Áv 9 Kimenetele: 21.29
18	19	20	A böjt kezdete: 20.32
	Áv 14	Áv 15 Gyertyagyújtás: 20.06	Áv 16 Kimenetele: 21.19
25	26	27	Vaetchánán

Zsidó Tudományok Szabadegyeteme
Nyári szemeszter – kéthetes intenzív judaizmus
www.zsisz.hu

2018. AUGUSZTUS				5778. Áv-Elul תשע"ח אלול-אב		
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Keresd meg a Zsidó sátrat a Szigeten!			Áv 20	Áv 21	Áv 22 Gyertyagyújtás: 19.57	Áv 23 Kimenetele: 21.08
			1	2	3	Ékev 4
Áv 24	Áv 25	Áv 26	Áv 27	Áv 28	Áv 29 Gyertyagyújtás: 19.46	Áv 30 Kimenetele: 20.55
5	6	7	8	9	10	Újhold 11
Elul 1	Elul 2	Elul 3	Elul 4	Elul 5	Elul 6 Gyertyagyújtás: 19.34	Elul 7 Kimenetele: 20.42
Újhold 2 12	13	14	15	16	17	Softim 18
Elul 8	Elul 9	Elul 10	Elul 11	Elul 12	Elul 13 Gyertyagyújtás: 19.21	Elul 14 Kimenetele: 20.27
19	20	21	22	23	24	Ki téccé 25
Elul 15	Elul 16	Elul 17	Elul 18	Elul 19	Elul 20 Gyertyagyújtás: 19.08	
26	27	28	29	30	31	

ünnepe. • Az ünnep második estéjén kezdődik az omerszámlálás, ami 49 napig, Sávuot (a hetek) ünnepéig tart. • A peszách imarendben naponta elmondjuk a Hálél hálaimát, felolvasunk egy szakaszt a Tórából és Muszáf imát mondunk. Az ünnep első napján mondjuk a Tál („Harmat”) imát. • Peszáchtól kezdve minden szombat délután a Pirké ávotot, Az atyák bölcs tanításait tanulmányozzunk.

5778. Ijár – 2018. május
Ijár 18. (május 3.) Lág BáOmer, örömnep, ez megszakítja az omerszámlálás napjainak gyászhangulatát.

5778. sziván – 2018. május
Sziván 6. és 7. (május 20. és 21.) Sávuot, a Hetek kétnapos ünnepe, a Tóra-adás napja, a három zárandokünnep egyike. • Imarendje ugyanaz, mint a másik két zárandokünnep, Peszáché és Szukoté, beleértve a Jizkor imát is. • Szokás sokféle tejes ételt enni, természetesen a kóserság törvényeinek megfelelően elkülönítve a húsos ételtől. • Sávuotkor szokás a lakásokat és zsinagógákat virággal, falmalakkal díszíteni.

5778. támuz – 2018. június-július
Támuz 3. A lubavicsi rebbe 24. járcejfja. Most 24 éve aludt ki a nagy Fény. Emlékét azzal őrizzük meg, hogy nyomdokain haladunk. • 1927-ben támuz 12-én szabadult ki a hatodik lubavicsi rebbe, rabbi Joszéf Jicchák Schneerson az orosz kommunisták börtönéből, ahová a zsidó kényszerasszimiláció ellen tett lépései miatt zárták. • **Támuz 18.** böjtnap, mert 70-ben ezen a napon törték át Titus hadai Jeruzsálem falait, és három héttel később, áv 9-én a város a rómaiak kezére került. A böjt reggeltől estig tart. • Ettől a naptól kezdődik a háromhetes gyászcyklus, amely áv 9-éig tart. Ezekben a napokban nem házasodnak, nem nyilatkoznak, nem tartanak vidám összejöveteleket.

5778. menáchem áv – 2018. július
A hónap első kilenc napja az előző két hét gyászának folytatása, csak súlyosabb formában. Nem mulatunk, nem eszünk húst, nem iszunk bort: az 1950 évvel ezelőtt elvesztett zsidó Szentély pusztulásával kezdődött, a zsidóság

diaszpórába hurcolásával folytatódott, majd a Bár Kochbá-felkelés leverésével és Betár pusztulásával tetőződött be. • Tisá BöÁv gyászünnepe, mivel az idén szombatra esik amikor tilos a gyász, így vasárnapra áv 10-re tolódik. Az ünnepet megelőző nap estétől az ünnep kimeneteléig tartó 25 óráz, szigorú böjt előírásai pontosan ugyanazok, mint Jom Kipurkor. A földön ülve gyászszolozsmákat mondunk gyertyafénynél, és a Szentélyért imádkozunk, hogy a Messiás által, hamarosan, már napjainkban újjáépüljön. • A Tisá BöÁv-i különleges imarendet lásd az imakönyvben.

5778. elul – 2018. augusztus-szeptember
Ez a bűnbánat hónapja, melyben a zsidó ember magába száll, és lelkileg felkészül a közelgő új évre. • A hónap utolsó hetében naponta Szlichot imákat mondanak. • Ros HáSáná, 5779. újvéte hétfőn és kedden, **szeptember 10-én és 11-én** lesz. Mindnyáján írássunk be az Élet Könyvébe, és legyünk eredményesek eredményekben gazdag, egészséges és biztonságos új évre, amelyben jobb zsidók leszünk, mint eddig voltunk! (NK)

Az *Egység* című folyóirat melléklete. A folyóirat jelen számának megjelenését a Nemzeti Civil Alaprogram is támogatta.
Kiadja a Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület
(1052 Budapest, Károlyi krt. 20. Telefon: 268-0183, E-mail: info@zsido.com)
A naptárral kapcsolatos gyakorlati kérdéseivel forduljon bizalommal,
levélben vagy telefonon Oberlander Báruch rabbihoz a kiadó címén!

ZSIDÓ NAPTÁR 5778 / 2

A megadott időpontok Budapesten érvényesek. Vidéken: Budapesttől keletre n
Március végétől október végéig az időpontok a nyári időszámítás

2018. MÁRCIUS 5778. Ádár-Niszán ח'תשע"ח						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Széder esték minden korosztálynak: március 30. és 31. www.zsido.com/peszach				Ádár 14 Purim 1	Ádár 15 Gyertyagyújtás: 17.11 Susán Purim 2	Ádár 16 Kimenetele: 18.18 Ki Tiszá 3
Ádár 17 4	Ádár 18 5	Ádár 19 6	Ádár 20 7	Ádár 21 8	Ádár 22 Gyertyagyújtás: 17.22 9	Ádár 23 Kimenetele: 18.28 Vajákhel-Pekudé Párasát Pára 10
Ádár 24 11	Ádár 25 12	Ádár 26 13	Ádár 27 14	Ádár 28 15	Ádár 29 Gyertyagyújtás: 17.32 16	Niszán 1 Kimenetele: 18.38 Vajikrá Újhold Párasát Háchodes 17
Niszán 2 18	Niszán 3 19	Niszán 4 20	Niszán 5 21	Niszán 6 22	Niszán 7 Gyertyagyújtás: 17.42 23	Niszán 8 Kimenetele: 18.48 Cáv 24
Niszán 9 25	Niszán 10 26	Niszán 11 27	Niszán 12 28	Niszán 13 29	Niszán 14 Gyertyagyújtás: 18.52 Erev Peszách 30	Niszán 15 Gyertyagyújtás: 19.59 Peszách 1 31

2018. ÁPRILIS			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA
Niszán 16 Kimenetele: 20.00	Niszán 17	Niszán 18	Niszán 19
Peszách 2 1	Félünnep 1 2	Félünnep 2 3	Félünnep 3
Niszán 23 8	Niszán 24 9	Niszán 25 10	Niszán 26
Niszán 30 15	Ijár 1 Újhold 1 15	Ijár 2 16	Ijár 3
Ijár 7 22	Ijár 8 23	Ijár 9 24	Ijár 10
Ijár 14 29	Ijár 15 30		

2018. JÚNIUS 5778. Sziván-Támoz ח'תשע"ח						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Előadások és tanulás a Zsidó Tudományok Szabadegyetemén minden nap További információ: 268-0183				Mázkir időpont: június 1., kb. 11 órákor	Sziván 18 Gyertyagyújtás: 20.15 1	Sziván 19 Kimenetele: 21.35 Böháálotchá 2
Sziván 20 3	Sziván 21 4	Sziván 22 5	Sziván 23 6	Sziván 24 7	Sziván 25 Gyertyagyújtás: 20.20 8	Sziván 26 Kimenetele: 21.41 Slách-Lechá 9
Sziván 27 10	Sziván 28 11	Sziván 29 12	Sziván 30 Újhold 1 13	Támoz 1 Újhold 2 14	Támoz 2 Gyertyagyújtás: 20.24 15	Támoz 3 Kimenetele: 21.46 Korách 16
Támoz 4 17	Támoz 5 18	Támoz 6 19	Támoz 7 20	Támoz 8 21	Támoz 9 Gyertyagyújtás: 20.26 22	Támoz 10 Kimenetele: 21.48 Chukát 23
Támoz 11 24	Támoz 12 25	Támoz 13 26	Támoz 14 27	Támoz 15 28	Támoz 16 Gyertyagyújtás: 20.26 29	Támoz 17 Kimenetele: 21.47 Bálák 30

2018. JÚLIUS 5778. Áv			
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA
Támoz 18 Kimenetele: 21.24	Támoz 19	Támoz 20	Támoz 21
Böjtnap 1	2	3	4
Támoz 25 8	Támoz 26 9	Támoz 27 10	Támoz 28
Áv 3 15	Áv 4 16	Áv 5 17	Áv 6
Áv 10 Kimenetele: 21.08	Áv 11	Áv 12	Áv 13
Böjtnap 22	23	24	25
Áv 17 29	Áv 18 30	Áv 19 31	

2018. SZEPTEMBER 5778-79. Elul-Tisri ח'תשע"ח-ט'תשע"ח						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Látogasson el zsinagógáinkba! VI., Vasvári Pál utca 5.; III., Lajos utca 163.						Elul 21 Kimenetele: 20.13 Ki távo 1
Elul 22 2	Elul 23 3	Elul 24 4	Elul 25 5	Elul 26 6	Elul 27 Gyertyagyújtás: 18.54 7	Elul 28 Kimenetele: 19.58 Nícávim 8
Elul 29 Gyertyagyújtás: 18.50 Erev Ros Hásáná 9	Tisri 1 Gyertyagyújtás: 19.53 Ros Hásáná 1 10	Tisri 2 Kimenetele: 19.51 Ros Hásáná 2 11	Tisri 3 Kimenetele: 19.33 Gedáljá böjtje 12	Tisri 4 13	Tisri 5 Gyertyagyújtás: 18.40 14	Tisri 6 Kimenetele: 19.43 Vajelech Sábát Suvá 15

→ hogy i. e. 356-ban a bibliai Eszter királyné, nagybátyjával, Mordechájjal és a perzsiai zsidók nagy részével együtt böjtölt és esdekelt, hogy meggátolják a gonosz Hámán ellenük szőtt gyilkos tervének végrehajtását. • Ugyanennek a történelmi eseménynek az emlékét őrzi a következő nap, **ádár 14., Purim ünnepe és Susán Purim (már-**

cius 1. és 2.): Áchásvéros perzsa király Eszter közbenjárására meghiúsította a népiirtás tervét. • **Purim** napján este és reggel felolvassuk a *Megilát, Eszter könyvét*. Az ünnep fő *micvája* az ajándékküldés – a *misloách mánót* – és a szegények támogatása. • A *Tizennyolc áldásban* és az étkezés utáni áldásban van külön betoldás,

az *Ál hánisim* („A csodákért”) ima, de *Hálélit* nem mondunk.

5778. niszán – 2018. március-április

A megváltás hónapja, amelynek tengelyében az egyiptomi kivonulás és a *Peszách*, a szabadság ünnepe áll. • **Niszán 11.** a lubavicsi rebbe, Menachem M. Schneerson 116. születésnapja. • **Niszán 14. (március 30.)** *erev Peszách*. Előző este megvizsgáljuk, maradt-e még valami kovászos a már alaposan kitakarított házban (*bdikát cháméc*). • Reggeltől az *elszülöttek böjfte*, amelyet egy talmudi traktátus tanulásának befejezésével egybekötött lakomával szokás megváltani. • *Erev Peszách* napján 10.08 óráig szabad még kenyeret, illetve kovászoszt enni, de pászkát egészen estig nem eszünk. • Legkésőbb a reggeli órákban „eladjuk a *chámécot*” egy nem zsidónak: írásban felhatalmazunk egy rabbit az üzlet lebonyolítására, hogy ily módon ne legyen tulajdonunkban semmiféle kovászos étel. • *Peszách* nyolc napig tart: az első két és utolsó két nap teljes ünnep, a közbeeső négy nap félünnep. • *Peszách* a kovásztalan kenyér, a *mácá* (pászka)

2017-2018 לוח שנה תשע"ח

Néhány perccel előbb, Budapesttől nyugatra néhány perccel később kell gyűjtani.
 Más szerint vannak megadva, tehát **nem** kell hozzáadni egy órát!

Szombati imaidők és vacsora a Pesti Jesivában
 (Budapest VI., Vasvári Pál utca 5.)
 Pénteken este: télen 18.00, nyáron 19.30
 Szombaton és ünnepnapon reggel: 9.15
**Az aktuális heti programunkat lásd
 részletesen a www.zsido.com oldalon.**

5778. Niszán-Ijár תשע"ח אייר-ניסן			
SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Niszán 19 Gyertyagyújtás: 19.00	Niszán 20 Félinnép 4	Niszán 21 Peszách 7	Niszán 22 Kimenetele: 20.09
4	5	6	7
Niszán 26	Niszán 27	Niszán 28 Gyertyagyújtás: 19.12	Niszán 29 Kimenetele: 20.20
11	12	13	Smini 14
	Ijár 4	Ijár 5 Gyertyagyújtás: 19.22	Ijár 6 Kimenetele: 20.32
18	19	20	Tázria- Mócorá 21
	Ijár 11	Ijár 12 Gyertyagyújtás: 19.31	Ijár 13 Kimenetele: 20.43
25	26	27	Ácháre-Mot- Kódosim 28
Dunaparti haszid hétvége www.zsido.com/dunaparti			

2018. MÁJUS 5778. Ijár-Sziván תשע"ח אייר-סיון						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
		Ijár 16	Ijár 17	Ijár 18 Lág báOmer	Ijár 19 Gyertyagyújtás: 19.41	Ijár 20 Kimenetele: 20.54
		1	2	3	4	Emor 5
Ijár 21	Ijár 22	Ijár 23	Ijár 24	Ijár 25	Ijár 26 Gyertyagyújtás: 19.50	Ijár 27 Kimenetele: 21.05
6	7	8	9	10	11	Böhár- Böhukotáj 12
Ijár 28	Ijár 29	Sziván 1 Újhold	Sziván 2	Sziván 3	Sziván 4 Gyertyagyújtás: 19.59	Sziván 5 Gyertyagyújtás: 21.16
13	14	15	16	17	18	Bámidbár 19
Sziván 6 Gyertyagyújtás: 21.18	Sziván 7 Kimenetele: 21.19	Sziván 8	Sziván 9	Sziván 10	Sziván 11 Gyertyagyújtás: 20.07	Sziván 12 Kimenetele: 21.26
Sávuot 1	Sávuot 2	22	23	24	25	Nászo 26
Sziván 13	Sziván 14	Sziván 15	Sziván 16	Sziván 17	www.zsidoiskola.hu Tel.: 781-4760	
27	28	29	30	31		

5778. Támoz-Áv תשע"ח אב-תמוז			
SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Támoz 21	Támoz 22	Támoz 23 Kimenetele: 20.24	Támoz 24 Kimenetele: 21.44
4	5	6	Pinchász 7
Támoz 28	Támoz 29	Áv 1 Gyertyagyújtás: 20.20	Áv 2 Kimenetele: 21.38
11	12	Újhold	Mátot- Mászé 14
	Áv 7	Áv 8 Gyertyagyújtás: 20.14	Áv 9 Kimenetele: 21.29
18	19	20	A böjt kezdete: 20.32 Dvárím Sábát Cházon 21
	Áv 14	Áv 15 Gyertyagyújtás: 20.06	Áv 16 Kimenetele: 21.19
25	26	27	Váetchánán Sábát Náchámu 28
Zsidó Tudományok Szabadegyeteme Nyári szemeszter – kéthetes intenzív judaizmus www.zsts.hu			

2018. AUGUSZTUS 5778. Áv-Elul תשע"ח אלול-אב						
VASÁRNAP	HÉTFŐ	KEDD	SZERDA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT
Keresd meg a Zsidó sátrat a Szigeten!			Áv 20	Áv 21	Áv 22 Gyertyagyújtás: 19.57	Áv 23 Kimenetele: 21.08
			1	2	3	Ékev 4
Áv 24	Áv 25	Áv 26	Áv 27	Áv 28	Áv 29 Gyertyagyújtás: 19.46	Áv 30 Kimenetele: 20.55
5	6	7	8	9	10	Újhold 1 Röé 11
Elul 1	Elul 2	Elul 3	Elul 4	Elul 5	Elul 6 Gyertyagyújtás: 19.34	Elul 7 Kimenetele: 20.42
Újhold 2	12	13	14	15	16	17
Elul 8	Elul 9	Elul 10	Elul 11	Elul 12	Elul 13 Gyertyagyújtás: 19.21	Elul 14 Kimenetele: 20.27
19	20	21	22	23	24	Ki téce 25
Elul 15	Elul 16	Elul 17	Elul 18	Elul 19	Elul 20 Gyertyagyújtás: 19.08	
26	27	28	29	30	31	

ünnepe. • Az ünnep második estéjén kezdődik az omerszámlálás, ami 49 napig, Sávuot (a hetek) ünnepéig tart. • A peszáchi imarendben naponta elmondjuk a Hálél hálaimát, felolvasunk egy szakaszt a Tórából és Muszáf imát mondunk. Az ünnep első napján mondjuk a Tál („Harmat”) imát. • Peszáchtól kezdve minden szombat délután a Pirké ávotot, Az atyák bölcs tanításait tanulmányozzuk.

5778. ijár – 2018. május

Ijár 18. (május 3.) Lág BáOmer, örömnep, ez megszakítja az omerszámlálás napjainak gyászhangulatát.

5778. sziván – 2018. május

Sziván 6. és 7. (május 20. és 21.) Sávuot, a Hetek kétnapos ünnepe, a Tóra-adás napja, a három zarándokünnep egyike. • Imarendje ugyanaz, mint a másik két zarándokünnep, Peszáché és Szukoté, beleértve a Jizkor imát is. • Szokás sokféle tejes ételt enni, természetesen a kóserság törvényeinek megfelelően elkülönítve a húsos ételtől. • Sávuotkor szokás a lakásokat és zsinagógákat virággal, falombokkal díszíteni.

5778. támoz – 2018. június-július

Támoz 3. A lubavicsi rebbe 24. járcejija. Most 24 éve aludt ki a nagy Fény. Emlékét azzal őrizzuk meg, hogy nyomdokain haladunk. • 1927-ben támoz 12-én szabadult ki a hatodik lubavicsi rebbe, rabbi Jozsef Jicchák Schneerson az orosz kommunisták börtönéből, ahová a zsidó kényszerasszimiláció ellen tett lépései miatt zárták. • Támoz 18. böjt nap, mert 70-ben ezen a napon törték át Titus hadai Jeruzsálem falait, és három héttel később, áv 9-én a város a rómaiak kezére került. A böjt reggeltől estig tart. • Ettől a naptól kezdődik a háromhetes gyász ciklus, amely áv 9-éig tart. Ezekben a napokban nem házasodnak, nem nyíratkoznak, nem tartanak vidám összejöveteleket.

5778. menáchem áv – 2018. július

A hónap első kilenc napja az előző két hét gyászának folytatása, csak súlyosabb formában. Nem mulatunk, nem eszünk húst, nem iszunk bort: az 1950 évvel ezelőtt elvesztett zsidó függetlenséget siratjuk, amely a Második Szentély pusztulásával kezdődött, a zsidóság

diaszpórába hurcolásával folytatódott, majd a Bár Kochbá-felkelés leverésével és Betár pusztulásával tetőződött be. • Tisá BöÁv gyászünnepe, mivel az idén szombatra esik amikor tilos a gyász, így vasárnapra áv 10-re tolódik. Az ünnepet megelőző nap estéjétől az ünnep kimeneteléig tartó 25 órás, szigorú böjt előírásai pontosan ugyanazok, mint Jom Kipurkor. A földön ülve gyászszolozsmákat mondunk gyertyafénynél, és a Szentélyért imádkozunk, hogy a Messiás által, hamarosan, már napjainkban újjáépüljön. • A Tisá BöÁvi különleges imarendet lásd az imakönyvben.

5778. elul – 2018. augusztus-szeptember

Ez a bűnbánat hónapja, melyben a zsidó ember magába száll, és lelkiileg felkészül a közelgő új évre. • A hónap utolsó hetében naponta Szlichot imákat mondanak. • Ros HáSáná, 5779. újéve hétfőn és kedden, szeptember 10-én és 11-én lesz. Mindnyáján írássunk be az Élet Könyvébe, és legyünk eredményesek eredményekben gazdag, egészséges és biztonságos új évre, amelyben jobb zsidók leszünk, mint eddig voltunk! (NK)

לוח שנה תשע"ח 2017-2018

hány perccel előbb, Budapesttól nyugatra néhány perccel később kell gyűjtani.
is szerint vannak megadva, tehát **nem** kell hozzáadni egy órát!

Szombati imaidők és vacsora a Pesti Jesivában
(Budapest VI., Vasvári Pál utca 5.)
Pénteken este: télen 18.00, nyáron 19.30
Szombaton és ünnepnapon reggel: 9.15
**Az aktuális heti programunkat lásd
részletesen a www.zsido.com oldalon.**

5778. Tisri-Chesván תשרי-חשוון תשע"ח				
DA	CSÜTÖRTÖK	PÉNTEK	SZOMBAT	
1 jítás: 17.59	Tisri 15 Gyertyagyújtás: 19.01	Tisri 16 Gyertyagyújtás: 17.55	Tisri 17 Kimenetele: 18.57	
4	Szukkot 1	5 Szukkot 2	6 Félinneps 1	7
11 jítás: 17.45	Tisri 22 Gyertyagyújtás: 18.48	Tisri 23 Gyertyagyújtás: 17.41	Tisri 24 Kimenetele: 18.44	
18 bá 11	Smini Áceret	12 Szimchát Torá	13 Brésit	14
18	Tisri 29	Tisri 30 Gyertyagyújtás: 17.28	Chesván 1 Kimenetele: 18.32	
n 5	Chesván 6	Chesván 7 Gyertyagyújtás: 17.16	Ujhold 2 Noách	21
25	26	27	Chesván 8 Kimenetele: 18.20	
			Lech-lechá 28	

Mázkir időpont:
október 12., kb. 11 órákor

A Talmud²⁷ azt mondja, hogy ha valaki ráírta Isten nevét a testére, akkor nem szabad meztelenül lennie. Isten szent nevét meg kell tisztelni azzal, hogy nem meztelenkedünk ott, ahova fel van írva. Ezért, ha pl. fürdeni megy az illető és emiatt meztelenre vetkőzik, akkor el kell takarnia magán Isten nevét. Ez áll arra az esetre is, ha valakinek a bőrébe van tetoválva az Örökkévaló neve.

Az ilyen tetoválás eltávolításának kérdésével Eljáhu Báksi-Doron, Izrael volt szefárdi főrabbi foglalkozott²⁸. Szerinte az ilyen tetoválásban Isten neve nem számít szentnek. Márpedig egy vétek elkövetése közben biztosan nem a szentség vezette azt, aki tetováltatott magára. Ugyancsak nem lehetett isten-féltő zsidó, aki a tetoválást készítette, tehát semmiképp nem számít szentnek egy ilyen felirat. Tehát, mint bármilyen más tetoválást, el szabad távolítani és fontos ezt eltávolítani, hisz egész létezésével Isten akarátának megtagadását szimbolizálja²⁹. Mivel a felirat nem szent a fentiek alapján, így nem kell a bőrdarabot műtéti úton kivágni, hogy Isten nevét megőrizték, hanem eltörölhető lézerrel is. Azonban Báksi-Doron rabbi azt javasolja, hogy az eltávolítást a micvákat ismerő és értő személy végezze, aki tisztában van vele, hogy nem egy szent nevet rádíroz ki éppen.

TETOVÁLT JELÖLÉS

A SUGÁRKEZELÉS NÉL

Szomorú kérdést tárgyal Gestetner Nátán rabbi (1932–2010) *Lóhorot Nátán* responsum kötetében³⁰. A dagantatos betegek gyógyításában rendkívül fontos, hogy mindig pontosan ugyanoda kapják a sugárkezelést, ezért megjelölik ezeket a pontokat. Annak érdekében, hogy ne mosódjon el a jelölés, tetovált pöttyöket szokás alkalmazni. Így történt ez áldott emlékü fiam, Mendel esetében is. Ebben az esetben arra a véleményre lehet hagyatkozni, amely szerint a háláchikus tilalom csak a betűkre vagy a figuratív ábrázolásra vonatkozik, krikosz-krakoszokra

TETOVÁLT CSODARABBIK

Egyszer a New Yorkban élő szatmári rebbéhez, Teitelbaum Joél rabbihoz (1887–1979) egy kétségbeesett férfi látogatott. Arra kérte: mondja meg neki, hol talál egy csodarabbit, olyat, amilyenek a régi időkben éltek, aki megáldhatná őt nagy bajában. A rebbe meghallgatta a férfit, majd azt tanácsolta: menjen el másnap reggel a zsinagógába. A reggeli imán nézze meg a férfiakat, miközben a tfilin felvételéhez lemeztelenítik a karjukat. Keressen olyat, akinek a karján tetovált szám van, és tőle kérjen áldást. „Ők napjaink csodarabbijai, azok, akik átérték a Holokauszt poklát, mégis ragaszkodnak a zsidóságukhoz” – magyarázta a rebbe.

nem, így a pöttyök nem számítanak tetoválásnak. Mivel életmentő beavatkozásról van szó, ezért a legbiztosabb módszert kell használni, és nem kell megpróbálni egy másik, kevésbé biztos jelöléssel helyettesíteni a tetoválást.

SMINKTETOVÁLÁS

Egy másik kérdéskört képez az egyre elterjedtebb sminktetoválások problémája. Mivel ez nem marad a bőrben örökre, kérdéses, hogy egyáltalán tetoválásnak számít-e háláchikus szempontból és vonatkozik-e rá a tilalom. Annál is inkább kérdéses, hiszen ez se nem ábra, se nem szöveg, így legfőljebb rabbinikus tiltás alá eshet. Ovádja Jozsef rabbi (1920–2013) kezdetben ellenezte a sminktetoválást, ám a későbbiekben, alaposan újramegvizsgálva a kérdést, a fentiek alapján úgy döntött, nem számít tetoválásnak, így engedélyezett, főleg, mert a szépség fokozása miatt készítik³¹.

HOLOKAUSZT-TETOVÁLÁSOK

Külön kérdéskört képeznek a holokauszt-túlélők tetoválásai.

Ávrahám Dávid Hurwitz (1911–2004) strasbourgi rabbihoz egy holokauszt-túlélő kohén azzal a kérdéssel fordult³², hogy szabad-e papi áldást (*birkát kohánim*)³³ mondania, ha karjára van tetoválva az auschwitzi szám. A szokatlanul tűnő kérdésnek az az alapja, hogy az a kohén, akinek valami feltűnő sérülés van a kezén, nem mondhat papi áldást, vagyis nem *düchenolhat*, mivel féltő, hogy az emberek megbámulnák a kezét³⁴ – márpedig az áldás közben arra rápillantani sem szabad, mivel

az áldásra kell koncentrálni³⁵. Ez azonban nem vonatkozik arra az esetre, ha az emberek már megszokták a kohén sérülését, Hurwitz rabbi szerint egy auschwitzi szám sajnos megszokott látvány. Ráadásul azt is írja a *Sulchán áruch*³⁶, hogy az eltakart helyeken levő sérülés nem számít ebből a szempontból. Mivel nálunk az az elterjedt szokás, hogy a kohénok³⁷ letakarják magukat a *tálesszal* (sőt Magyarországon, és Kelet-Európában a közösség tagjai is)³⁸, így nem látszik a karjuk semmiképp, tehát ez a tetoválás nem akadály a papi áldásnak.

Az auschwitzi tetovált számok kapcsán meg kell említenünk, hogy az elmúlt évtizedben egy új jelenség ütötte fel a fejét. Fiatalok úgy akarnak tisztelni holokauszt-túlélő nagyszükeik, vagy meggyilkolt felmenőik előtt, hogy a számukat a karjukra tetováltatják³⁹. Semmiképpen nem helyes a mártírok emlékét egy ilyen vétekkel ápolni. Sokkal helyesebb, ha a zsidóság szellemiségének megfelelő módon emlékezünk meg róluk, például azzal, hogy még több micva betartását vállaljuk magunkra. Ahogy azt a Midrás⁴⁰ is említi, három bálványimádó szokás van, ami felmérgeti az Örökkévalót, és amit a zsidók micvái tudnak ellensúlyozni. Ezek egyike éppen a tetoválás, aminek ellenpontja a karra tett tfilin.

EL SZADAB-E TÁVOLÍTANI

AZ AUSCHWITZI TETOVÁLÁST?

Az egyik sokat tárgyalt eset ennek a kérdésnek a kapcsán 1965-ben történt, amikor a német állam 1000 dollárt ajánlott minden holokauszt-

túlélőnek, aki hajlandó volt eltávolíttatni a karjáról az auschwitzi számot. Egy nő Ephraim Oshry rabbihoz (1914–2003) fordult az a kérdéssel, hogy szabad-e részt vennie ebben a programban. Oshry rabbi, aki élete során négy kötetet jelentetett meg a Holokausztal kapcsolatos háláchikus kérdésekről (magyarul *Mélysegből kiáltok* címmel jelentetett meg belőlük gyűjteményt a Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület) a *Há párdész* című, New York-ban megjelenő rabbinikus folyóiratban⁴¹ jelentette meg választát.

Úgy vélte: meg kell hagyni a nációk által megbélyegzésnek szánt tetoválásokat, tilos eltávolíttatni azokat. Véleményét arra a tevőleges micvára alapozta, miszerint meg kell emlékeznünk az őseinkre támadó Ámálék törzsről⁴². A nációk gonoszságának emlékéül megőrzött számok könnyebbé teszik ezt a fajta emlékezést. Mindezeket alátámasztandó idézi azt a háláchát⁴³, miszerint a zsidóknak kötelezően viselendő megkülönböztető jelet szabad sábeszkor a ruhára tűzve hagyni, mert ruhának számít és nem cipelésnek, ami amúgy tilos szom-

baton. Mint mondja, a zsidóknak büszkeség, ha túléltek az üldöztetést és az elnyomás ellenére továbbra is vállalják a zsidóságot.

Azonban a másik New York-i háláchikus folyóiratban, a *Hámáorban*⁴⁴, a lap főszerkesztője, Amsel Méir rabbi (1907–2007) erősen támadta Oshry rabbi véleményét. Szerinte, bár fontos megemlékezni a nációk által elkövetett borzalmakról, de minden logikát nélkülöz ezért megtiltani egy nőnek, akinek szüksége van a pénzre, hogy eltávolítsa magáról az auschwitzi számot. Nem lehet arra kötelezni az embereket, hogy a gonoszra való morális emlékezés miatt veszteség érje őket. Ráadásul előfordulhatott, hogy valakinek elviselhetetlen lelki fájdalmat okoz a gondolat, hogy egész életén át viselnie kell a számot a karján: ilyen esetben nem lehet megtiltani, hogy éljen a lehetőséggel és megszabaduljon a tetoválástól.

Mindezzel együtt én magam nem ismerek egyetlen holokauszt-túlélőt sem, aki eltávolíttatta volna a tetovált számát, és édesanyámat, aki maga túlélő, szintén hiába kérdeztem, ő sem ismer egy ilyen embert se. Sámáj Kehát Grosz Jeruzsálemben élő rabbi azt írja⁴⁵, hogy túlélők azzal magyarázták a ragaszkodásukat a számokhoz, hogy majd életük végén, amikor az égi bíróság előtt állnak, bemutathassák, mint a zsidósáruk miatti szenvedéseik bizonyítékát, ezzel biztosítva maguknak az isteni kegyelmet.

A huszadik század rémtettei után különös rossz konnotációi vannak a tetoválásnak a zsidóság számára

¹ 3Mózes 19:28.; ² A bálványimádás és a vele kapcsolatos szokások tilalmának törvényei 12:11.; ³ Talmud, *Mákot* 21a. és RITVÁ kommentárja *uo.*, *Túr*, *Jore déá* 180. fejezet eleje; ⁴ *Igrot Mose* responsum *Jore déá* 2. kötet 53. fejezet; ⁵ 169:1. Alapja: *Sulchán áruch JD* 180:1. és *SáCH* 1.; ⁶ Idézi a *Pitché tsvá* *uo.* 1. Lásd még *Talmudic Encyclopedia* (héber) 33. kötet 334. oldal; ⁷ *Talmudic Encyclopedia* *uo.*, ⁸ *Uo.* 3.; ⁹ *Pitché tsvá* és *Talmudic Encyclopedia* *uo.*; ¹⁰ *SáCH* *uo.* 2.; ¹¹ *Lóhorot Nátán* responsum 8. kötet 72. fejezet; *Sziách hászáde* 2. kötet, *Pátsegen háktáv* 68:1. oldal; ¹² *Lóhorot Nátán* *uo.*; ¹³ *Böcél háchochmá* 5. kötet 82. fejezet; ¹⁴ *Chásuké chemed*, *Pszáchim* 75b.; ¹⁵ A kérdést tárgyalja Jáir Chádád: *Dövérechá Jáir* responsum 5. kötet 36. fejezet; ¹⁶ *Srágá hámeir* responsum 8. kötet 45:9., lásd még *uo.* 46. fejezet; ¹⁷ Lásd *Rási kommentárjában* *uo.*, *Pátsegen háktáv* *uo.* 1. fejezet, *Journal of Halacha and Contemporary Society*, 36. szám 111-113. oldal ¹⁸ *Sulchán áruch JD* 231:2. RóMÁ; *SÁ RSZ*, *Hilchot nizké guf vönefes* 4.; ¹⁹ *Chásuké chemed*, *Pszáchim* 75b.; *Lóhorot Nátán* *uo.*; ²⁰ *Böcél hábázák* responsum 5. kötet 78. fejezet; ²¹ *Minchát Jichák* responsum 3. kötet 11. fejezet; ²² *Sulchán áruch OC* 27:1., 6.; ²³ *Bár hétev* a *SÁ*-hoz *uo.* 11.; ²⁴ *SÁ* *uo.* 75. fejezet, *5Mózes* 23:15. alapján; ²⁵ *Böcél háchochmá* *uo.* 81. fejezet; ²⁶ *SÁ JD* 276:9. *5Mózes* 12:3-4. alapján; ²⁷ *Sábát* 120b.; ²⁸ *Binján Av* responsum 5. kötet 56. fejezet. Lásd még *Ét Joszéf - Mésiv mispát* responsum 19. fejezet; ²⁹ Lásd még *Chátám Szofér* responsum 6. kötet 8. fejezet; ³⁰ 15. kötet 56. fejezet; ³¹ *Táharát hábájit* 3. kötet 33-34. oldal. Lásd még *Encyclopedia of Medicine and Jewish Law* (héber) 6. kötet 35. oldal, *Or Jiszráél* rabbinikus folyóirat 15. szám 16-30. oldal; ³² *Kinján Tórá* responsum 6. kötet 10. fejezet. Lásd még Zvi Ryzman írása: „Káákuá bizroo sel kohén” in: *Hamayan*, 5776. niszán 60-67. oldal; ³³ *4Mózes* 6:24-26., *Sámuel imája - Zsidó imakönyv* 360-361. oldal; ³⁴ *SÁ OC* 128:30.; ³⁵ *SÁ RSZ* *uo.* 36.; ³⁶ *Uo.* 31.; ³⁷ Lásd *SÁ* *uo.* 23.; *Nité Gávriél*, *Jom tov* 2. kötet 74:10.; ³⁸ *Nité Gávriél* *uo.* 11.; *Háláchot unminhágé Chábád* 69. oldal; ³⁹ Lásd Jodi Rudoren: „Proudly Bearing Elders’ Scars, Their Skin Says ‘Never Forget’”, in: *New York Times*, 2012. szeptember 30.; ⁴⁰ *Jálkut Midrásim* 1. kötet 216. oldal 2.; ⁴¹ 39. évfolyam 6. szám, 5725. 1. oldal, a *Mimáámákim* responsum könyve alapján, 4. kötet 22. fejezet. Lásd még *uo.* 1. kötet 27. fejezet végén; ⁴² *5Mózes* 25:17-19.; ⁴³ *SÁ OC* 301:23. RóMÁ; ⁴⁴ 16. évfolyam 4. szám, 5725. 1. oldal; ⁴⁵ *Sévet háKóhátí* responsum 5. kötet 154. fejezet végén; ⁴⁶ *Chásuké chemed* *uo.* Lásd még *Zerá emet* responsum 3. kötet 111. fejezet.

A Vágó-építészek hagyatéka

BÉRHÁZAKON, VILLÁKON ÁT A HŐSÖK TEMPLOMÁIG

Mi a kapcsolat a Gresham-palota, a Hősök temploma és a genfi Népszövetségi Palota között? Az, hogy mindegyiket egy testvérpár tagjai, a nagyváradi születésű zsidó építészek, a Vágó fivérek tervezték. Budapest zsidó épített örökségének megismerését egy különleges testvérpár életútjának bemutatásával folytatjuk. CSEH VIKTOR ÍRÁSA

VÁGÓ-FIVÉREK GYÖKEREI, ISKOLÁI, MESTEREI

Vágó László (1875–1933) és Vágó József (1877–1947) nagyváradi, aszszimilálódott zsidó polgári családba születtek, családnevüket apjuk, Weinberger Mihály változtatta Vágóra. A család az 1880-as évek végén a jobb megélhetés reményében Budapestre költözött, így a Vágó fiúk már itt végezték építészeti tanulmányaikat: László a M. Kir. Áll. Felső Építőipari Iskolában, József pedig a Műgyetemen végzett.

László eleinte Alpár Ignác irodájában segédkezett, míg öccse Lechner Ödön mellett tanult tovább. A magyar szecesszió mellett mindkettőjükre nagy hatást gyakorolt az osztrák Jugendstil atyja, Otto Wagner és Josef Hoffmann szintén osztrák építészek és tervező, az Art Deco előfutára.

A VÁGÓ-FIVÉREK ZSINAGÓGA ÉPÍTÉSI AMBÍCIÓI

A fiatal Vágó-fivérek a tapasztaltabb Scheer Izidor (1907-től Gondos; 1860–1935) építésszel közösen indultak a Pesti Izraelita Hitközség 1898–1899-es lipótvárosi templomra kiírt tervpályázatán. Végül helyezést nem értek el, mindenesetre a zsidó gyökereikhez való kötődésüket mutatja a megrajzolt „megazsinagóga”. A zsinagóga végül nem épült meg, helyette alakították ki a

Hegedűs Gyula – akkoriban Csáky – utcai zsinagógát 1911-ben, melyet mai formájára bővítettek 1927-ben.

Zsinagógák iránti érdeklődésük a következő évtizedekben sem hagyott alább. 1912-ben már a Budai Izraelita Hitközség kérte fel a Vágó-testvéreket – olyan nevek, mint Baumhorn Lipót, Komor Marcell, Jakab Dezső és Lajta Béla mellett –, hogy készítsenek terveket a budai főzsinagóga és közösségi háza. Végül ennek a zsinagógának a felépülése is elmaradt.

KÖZÖS IRODA (1902–1911) MAJD SZÉTVALÁS

Közös munkáik között találjuk a főváros meghatározó épületeit, mint például az 1907-es Gutenberg-otthon (Kölcsey utca 2.), ahol rövidebb ideig József is élt és egykori mesterének, a Papszinak becézett Lechnernek is szerzett lakást, ugyanis addigra Lechnert szinte teljesen ellehetetlenítették kávéházi adóságai. 1908-ban Quittner Zsigmonddal közösen tervezték meg a londoni biztosítótársaság székházát, a Gresham-palotát. 1909-ben készült el Késmárky és Illés játék- és bazar áruháza (Dohány utca 22-24.).

Szétválásuk után József főképp villákat és magánházakat tervezett. A Tanácsköztársaság idején az Építészeti Direktórium vezetőjének nevezték ki és bár még a kommün

bukása előtt lemondott, 1919 végén menekülni kényszerült, családjával Rómában telepedett le. Az emigrációban sokáig sikertelen volt, sokszor a mindennapi kenyér megvétele is problémát jelentett.

1926-ban végre megtört a jég: többekkel együtt elnyerte a genfi Népszövetségi Palota tervezési jogát, a katarzis viszont elmaradt, mert az 1937-re elkészült hatalmas épület inkább követte Le Corbusier elképzeléseit, mint Vágóét. Később visszatérhetett Budapestre, de az Építészeti Kamara nem vette vissza soraiába. A telefonkönyvben így szerepelt: „Vágó József magánzó, a Népszövetség genfi palotájának tervezője”. Franciaországban halt meg.

László önállósodása után főképp bérházak tervezésével foglalkozott, 1914-re készült el a grandiózus Vágó-bérház (Attila út 35-37.) – a ház ma a szecessziós díszitől megfosztva öröklik a várhegy lábánál, bár 1945 után a bontása is felmerült, miután a háborúban egy repülőgép is belecsapódott... Szerencsésebb a Hungária Fürdő Rt. megbízásából, 1929-ben felépült bérháza (Dohány utca 46.), mely megőrizte Art Deco-s díszítőelemeit.

László igazi hírnevét a Hősök Templomának megtervezése hozta, melynek történetéről alább részletesen írunk. A templom reliefje fellelhető Vágó László szarkofágszerű

síremlékére is, melyet Vidor Emil készített a Farkasréti zsidó temetőben. A sír oldalát azok a Vágó alkotások díszítik, melyeket beszédében dr. Kiss Arnold budai főrabbi is felsorolt a gyászoló tömegnek 1934. január 2-án.

EXKLUZÍV VILLÁK EXKLUZÍV MEGRENDELŐKNEK

Grünwald Mór (1868–1918) tehetséges építész volt, aki fivéreivel már régebb óta jól menő építési vállalkozásukat vezette; önálló tervezésű bérháza, a „19. századi Budapest cifra palotája” (Rákóczi út 30.)

Grünwald-villa az Ostrom utcában

1899-ben készült el. (Az épület a II. világháborúban megsérült, helyreállítása már csak arányaiban követte az eredeti terveket.)

Grünwald Mórnak a fiverei mellett volt egy húga is, Sarolta (1872–1936), aki 1894-ben kötött házasságot Schiffer Miksa (1867–1944) mérnök, építési vállalkozóval, aki az ország egyik legvagyonosabb – egyesek szerint a második leggazdagabb – magyarja volt. A Grünwaldok így melegen fogadták Schiffert és bevették társuknak is a családi cégbe.

Amikor 1910-ben megalapították a „Palatinus” építő és ingatlanforgalmi Rt.-t, akkor az igazgatótanácsot szinte teljes egészében a két család tagjai alkották, de idővel kivásárolták Budapest egyik legnagyobb részvénytársaságát és a korszak legmeghatározóbb építészei lettek. Az új „családi vállalkozásnak” voltak köszönhetőek sok más mellett a Jászai Mari téri Palatinus bérpaloták vagy éppen a Margit szigeti Palatinus strand is.

Idővel felmerült az igény a család tagjaiban, hogy az önreprezentációjuk a privát lakhelyükön is kifejeződjön és bár valószínűleg maguknak is kellően szép villákat terveztek volna, elképzeléseik megformálását mégis más építészre bízták. Schiffer 1910-ben Vágó Józsefet bízta meg családi villájának (Munkácsy Mihály utca 19.) és berendezésének megtervezésével, mely 1912-re készült el.

Az illusztris megrendelőhöz képest a kívülről csiszolatlan mészkőlapokkal burkolt homlokzat egyszerű, már-már puritán benyomást kelt, ugyanis az elképesztő gazdagságot az enteriőr rejtje. A belső teret mások mellett Csók István, Iványi-Grünwald Béla és Rippl-Rónai József műalkotások ékesítik, Rippl-Rónai például pannóra festette Sarolta asszonyt és négy leányát. Mára a faszád a későbbi tetőbeépítésekkel eltorzult, kívülről szinte az érdektelenségig egyszerűsödött, viszont a belbecs csodáival határos módon megmaradt. Ma a NAV egyik hivatala működik az épületben, mely ügyfélfogadási időben látogatható.

G. Mór valószínűleg megirigyelhette sógora villáját, mert ő is Vágót kérte fel, hogy tervezzen neki is egy lakot. A Grünwald-villa patinás helyen, a Bécsi kapu lábánál (Ostrom utca 1.) épült fel 1917-ben. Ez a Schiffer-villával ellentétben már kívülről is pazar volt: a bejárat feletti franciaerkélyt Beck Ötvös Fülöp és Vedres Márk életnagyságú női alakos szobrai keretezték, a lábazatot pedig Zsolnay-fajanszlapok burkolták. A villa sajnos az ostrom idején elpusztult, viszont a vele szemközt álló, durván megmunkált mészkőkockákkal pettyezett ház, mely egykor a vendéglakostájt, kertészlakot és garázst fogadta magába, még áll, ma magánház.

A villához egykor terebélyes kert tartozott, melynek helyén az Európa Liget alakították ki. A liget megnyitásakor, 1972-ben 29 európai főváros képviselője ültetett egy-egy, az országukra jellemző fafajtát, melynek ma is vésett mészkövek jelölnek.

A „TEPLOMÉPÍTETŐ” LÉDERER

Dr. Léderer Sándor (1852–1927) jogász a pesti hitközség alelnöke, 1921-től elnöke a közösség konzervatívabb szárnyából került az élre. Céljai között első sorban szerepelt a hitélet újbóli megszilárdítása. A két világháború között a fővárosi „zsidók pásztorának” is nevezték, mert sokakat vezetett vissza a zsinagógák padsoraiba. 1926-ban az *Egyenlőség* hasábjain a következőt nyilatkozta:

„...engem semmi sem választ el orthodox testvéreinktől, én tisztelem és nagyrabecsülöm őket és maradok annál, amit e tekintetben szoktam mondani: minket ne bántson az, ha azt mondják, hogy ők nálunknál jobb zsidók, mi elégedjünk meg azzal, hogy jó zsidók vagyunk – *de legyünk is azok*. Mert csakis a hithűség a vallássosság ápolása és mélyítése biztosítsa egzisztenciánkat. Ezért kell oly nagy hangsúlyt helyeznünk az Istentiszteletek mélységére és méltóságára, a kaszuszra és a hitoktatásra...”

A szavakat pedig komoly tettek előzték meg és még követték is: Léderer még alelnökként katalizálta a zsidó nagytemplomot (1921, Hajtsár út, ma: Nagy Lajos király útja – elpusztult), majd elnökként még egy sor imahely építésének finanszírozását pártolta: józsefvárosi (1922, Nagyfüvaros utca), ferencvárosi (1925, Páva utca), Rumbach utcai téli imaház (1925, köznyelvben: Léderer-bétmi drás), (új)lipótvárosi (1927, Csáky utca, ma: Hegedűs Gyula utca).

Az új intézményeken kívül már jó ideje beépítésre várt egy másik telek is: az 1909-ben feladott lipótvárosi „megazsinagóga” építésére szánt telket a hitközség elcserélte a fővárossal a Wesselényi utcai telekre – mely mások mellett a Herzl-ház lebontásával és az utca megnyitásával jött létre 1895-ben. Eredetileg ide rabbi lakásokat, „új hivatalos helységet” és parkot terveztek, ám az építkezés nem kezdődött meg.

A beépítést tovább hátráltatta az I. világháború kitörése. 1914-ben a magyar szülők fiai is, zsidó és keresztény ifjak együtt, délcegen vonultak hadba a hazáért, de

közülük tízezer zsidó honvéd még tizenhét évig nem jött haza, ők csak 1931-ben „érkeztek haza”, amikor felépült a Hősök Temploma és emlékükhöz köbe vésődött.

RÖGÖS ÚT A HŐSÖK TEMPLOMÁIG

Léderer elnöksége alatt jelentős dollárkölcönt (akkori értékén 5 és fél millió pengőt) vett fel, melyből a több éve krónikus ügyeket kívánta fizetni, mint például egy méltó emlékmű állítását a hősi halált halt izraelita katonáknak. A hitközség 1927-ben készített tervet egy hősi emlékműre Róna József (1861–1939), hírneves szobrászművésszel, ám ennek megvalósítása végül sajnos elmaradt.

1928-ban pályázatot írtak ki a Hősök Templomára és környezetére.

A Hősök temploma felülről

Eredményül 9 pályaművet jutalomban részesítettek, de a papírmunkánál messzebb nem jutottak. 1929 január végéig újabb kört hirdettek meg, de mostmár gipszmodelleket kértek a pályázóktól, és hogy a bírálóknak könnyebb dolguk legyen az arányok megítélésében, a Dohány zsinagóga gipszmását maguk küldték el a jelölteknek, hogy ki-kik ahhoz rakja saját elképzelését.

1929 októberében az *Egyenlőség* hasábjain egy „magánértesülésre” hivatkozva szellőztették meg, hogy a hitközség végül Vágó Lászlót fogja megbízni a végleges tervek elkészítésével, de ekkor még Komor Marcellel írták le párban, aki többek között a szecessziós szabadkai nagyzsingagógát is tervezte. Végül Komor helyett Faragó Ferenc építész lett Vágó segítője, aki szintén ismeretes volt a hitközségnél, pél-

dául ő tervezte az 1930-ban megnyitott balatonfüredi izraelita tanítók üdülőjét.

A kevesebb mint két évig tartó építkezésen az 1859-es nagyzsingagóga bal oldali szárnyának egy része visszabontásra került, így alakult ki a gyülekezésre is alkalmas tér a zsinagóga előtt, melynek találmaként elkészült a kultúrpalota, amit a Magyar Zsidó Múzeum vett bérbe és 1932-ben itt nyitotta meg állandó kiállítását.

A Hősök Templom fehér kőfalai egyetlen, – egykor – aranyozott kupolában egyesülnek, ez fedi le a „Tízezer Templomát”, mely legjobban egy mauzóleumra hasonlít, de nem is volt titok, hogy a tervezők Ráhel szentföldi sírjából is merítettek ihletet. A templomok mögötti egykori leányiskolát tatarozták és mai formájára bővítették.

EMLEKEZETES NOVEMBERI NAP

1931. november 9., keddi nap sűrű és jeles nap lehetett Vágó László életében, ugyanis délelőtt minisztériumi dolgozók előtt adták át a Napraforgó utcai kísérleti villatelepet, ahol ő is tervezett egy házat (Napraforgó utca 11.), délután pedig a hitközségi eljáróság előtt avatták fel a Hősök Templomát.

Az avatást három rabbi végezte: Groszmann Zsigmond (1880–1945) a régi templomban mondott búcsúztatójában fejezte ki reményét, hogy a magyar zsidóság újra felvirágozik, őt Fischer Gyula (1861–1944) követte, aki a *nér támidot*, az örökmécsest gyújtotta meg és lángját olyanéhoz hasonlította, melynek

A lipótvárosi zsinagóga pályatervei, 1899 – Vágó-testvérek és Scheer Izidor

ősi tüzet a hősi halottak áldozata táplál. Az avatás végén elgördült a Frigyszekrény zöld bársonytakarója, hová két tiszt helyezte a Tórát miközben Hevesi Simon (1868–1943) rabbi a hősök véré a magyar zsidóság várfalának és bástyájának nevezte – üzenve ezzel az egyre erősödő antiszemita hullámoknak, akik a magyar zsidók hazafiságát kérdőjelezték meg.

A „VÁGÓ-ÖRÖKSÉG” ÖSSZEGZÉSE

Az örökséget néhány oldalban fel dolgozni lehetetlen, értéke viszont így is felsejlik annak a két építésznek, akik vélt/remélt sikerek érdekében sem hagyták el őseik hitét, sőt még a hitközségen belül is alkottak. Vágó László nem csak alkotott, de a hitközségi, tágabban a magyarországi zsidó építészeti kortárs szintre emelte, melyben a hagyományokat ötvözte a modernitással.

A Vágó-testvérek hagyatékából az elmúlt száz évben több áldozatul esett a történelem sötét eseményeinek, viszont számos másik a gondos örökségvédőknek hála szinte eredeti fényében ragyog és máig meghatározza Budapest utcaképét.

BIBLIOGRÁFIA: Bolla Zoltán, *A magyar Art Deco építészet*, I. rész (Budapest: Arton Kft., 2016) 250-253. old.; Gábor Eszter, *Budapesti villák* (Budapest: Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatala, 1997) 33-37. old.; 41-50.; Gál Jenő dr., „Hősök Temploma”, in: *Egyenlőség* (1931) 52. évf. 10. szám, 3. old.; Klein Rudolf, *Zsinagógák Magyarországon 1782-1918* (Budapest: Terc, 2011) 498-507. old.; Komoróczy Géza, *A zsidók története Magyarországon*, vol. II. (Pozsony: Kalligram, 2012) 449-453. old.; P. Brestyánszky Ilona, *Budapest zsinagógái* (Budapest: Ciceró Könyvkiadó, 1999) 136-140. old.; Szegő György, Haba Péter, *111 év - 111 híres ház* (Budapest: B + V Lap és Könyvkiadó Kft., 2003) 62-63. old.; „A Dohány utcai templompályázat”, in: *Egyenlőség* (1929) 49 évf. 44. szám, 9-10. old.; „Akik a Hősök Templomáért áldoztak...”, in: *Egyenlőség* (1931) 52. évf. 10. szám, 11. old.; „A Tízezer Temploma”, in: *Egyenlőség* (1931) 52. évf. 10. szám 2. old.; „Felépül a Hősök Temploma”, in: *Egyenlőség* (1929) 50. évf. 4. szám, 7. old.; „Három új zsidó templom épül Budapesten”, in: *Egyenlőség* (1926) 45. évf. 36-37. szám, 17-18. old.; „Lejárt a Wesselényi utcai építkezések szűkebb tervpályázata”, in: *Egyenlőség* (1929) 49. évf. 21. szám, 20. old.; „Új zsidó templomok a fővárosban”, in: *Egyenlőség* (1909) 28. évf. 40. szám. 13. old.

A ZSIDÓSÁG NAGYKÖVETE

SIR JONATHAN SACKS,
Nagy-Britannia egykori főrabbija

Nagyhatású kortárs zsidó embereket bemutató sorozatunk ehavi részében Jonathan Sacks rabbit mutatjuk be. A volt brit birodalmi főrabbi szerint a hagyományos vallási életnek újra meghatározóvá kell válnia a spirituális gyökereit mindinkább elvesztő Európában. A szellemi újjáéledésben a zsidóságra hárulhat a kezdeményező szerep. RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

AZ UTOLSÓ ÚRIEMBER

Egy úriembert mindig csillogó ízlés, fanyar humor, visszafogott, ugyanakkor céltudatos fellépés, rendíthetetlen elvhűség és persze nagy adag türelem jellemez. Nos, ez az érzékeny, kifinomult, mégis férfias sugárzó és méltóságteljes karaktertípus úgy tűnik, lassan örökre kivész a mindennapjainkból, a nagyobb nyilvánosságot jelentő közéleti fórumoknak pedig talán soha nem is volt igazán része. Hiszen ahogy Lord Shaftesbury, egy vérbeli gentleman mondta: „Aki békében van önmagával, másokat is békén hagy.” Ám egy igazi, művelt úriember, ez a ritka madár alkalmas lehet arra, hogy gondolataival, emberi tartásával kikölkentse megszokott kényelmükből mindazokat, akiket feszélyez a tömegkultúra langymeleg semmitmondása. Külön szerencse, ha éppen a zsidó világban akad valaki, aki mély gondolataival nem csupán évezredek bölcsességét tükrözi vissza, hanem korszerű nézeteivel és ötleteivel tízezrek életét képes megváltoztatni. Sir Jonathan Sacks ráadásul valódi brit főrend, lord, ami egy zsidó rabbi esetén legalábbis szokatlan.

SORSDÖNTŐ TALÁLKOZÁSOK A REBBÉVEL

Lord Sacks a vallásához ragaszkodó, de a tanítások mélységét nem igazán ismerő családban nőtt fel. Felsőfokú tanulmányait Cambridge-ben, majd Oxfordban végezte, kitűnő eredményeit filozófiából szerzett doktorátussal koronázta meg. A zsidósághoz kötődő első, igazán meghatározó élménye az egyetemi évei alatt érte, és talán ez a találkozás – amit két további követett – döntötte el végérvényesen, hogy a kimagasló tehetségű fiatal bölcsész a tudományos pálya helyett végül az intenzív vallási tanulmányokat választotta.

1968-ban, másodéves egyetemi hallgatóként az Egyesült Államokba látogatott, ahol neves rabbik biztatására találkozott Menachem Mendel Schneersonnal, az utolsó lubavicsi Rebbével. A Rebbe a négy szemközt

beszélgetés során rádöbbsentette, milyen mértékben felelős ő maga a saját sorsának alakításáért, ezért tíz évvel később, 1978 januárjában már határozott kérdéssel kereste fel ismét a vallási vezetőt. Immár felavatott rabbi-ként arra szeretett volna választ kapni, hogy a három kínálkozó, és számára egyaránt kedves tudományos pálya, a filozófusi, a közgazdasági, illetve a jogi közül melyiknek szenteljen kizárólagos figyelmet. A Rebbe felelete alaposan megdöbbsentette. „Rabbikat kell képezned!” – szölt az ítélet.

A fiatal rabbi és nagyreményű tudós a kérdésnek megfelelően cselekedett. Munkát vállalt a Rebbe által megjelölt intézményben, a nagy múltú Jews College-ban, amelynek rövid időn belül vezetőjévé is vált. Ekkor tanulta meg egy életre, hogy néha az a legjobb módja a céljai beteljesítésének, ha az elérésükre irányuló folytonos hajsza helyett hagyja, hogy azok találják meg őt. A következő években ugyanis filozófiaprofesszor lett Oxfordban és a London University-n, felkérték a két legnevesebb éves közgazdaságtudományi előadás megtartására és a legtekintélyesebb londoni jogáskollégium, az Inner Temple tiszteletbeli ügyvéddé avatta.

A harmadik találkozás során az éppen megüresedett brit főrabbi pozícióval kapcsolatban kereste a Chábád mozgalom vezetőjét. A Rebbe válasza egyértelmű volt: Sir Jonathan Sacks 1991. szeptember 1-jén elfoglalta a mindenkori brit birodalmi főrabbit megillető széket.

A ZSIDÓSÁG ÚJ ÚTJA

Sacks rabbi a hivatalban töltött 22 éve alatt gyökereken új elképzeléseket honosított meg a brit zsidóság életében. Amikor átvette a megbízólevelét, az angliai közösség már negyven éve folyamatosan zsugorodott. Számos beszámoló született a nagy múltú zsidóság lassú, de elkerülhetetlen hanyatlásáról. A vegyes házasságok aránya folyamatosan nőtt, a jövő nem sok jóval kecsegtetett. Alig több mint húsz évvel később több

zsidó iskola található a szigetországbán, mint valaha a történelem során. Zsidó Kulturális Központ és Zsidó Közösségi Központ nyílt Londonban. A zsinagógák ismét a közösségi élet fellegváraivá váltak, a spirituális élet vonzereje megnőtt, a fiatalok valósággal ellepik a vallási intézményeket.

Legalább ennyire érdekes, hogy a volt főrabbi legfontosabb üzenete, amelynek értelmében a zsidóknak a modernítésre korábban általuk adott, egyaránt kudarcos reakciók, egyfelől az asszimiláció, másrészt a legszigorúbb ortodoxia világtól való teljes elzárkózása helyett a 21. században egy harmadik utat, a hagyományokra alapozott bátor, nyitott és pozitív identitást szükséges kialakítaniuk, a többségi társadalmakban is komoly visszhangra talált. Ennek az oka Lord Sacks szerint az, hogy a nem zsidók azokat a zsidókat tisztelik, akik tisztelik a zsidóságot és zavarba jönnek azokat a zsidókat látva, akik zavarba jönnek saját zsidóságuktól. Ebből következően a rabbi minden fórumot megragad annak érdekében, hogy tudatosítsa: a zsidóknak

tevékeny és példamutató részt kell vállalniuk a világ formálásában, és valamennyi általuk véghez vitt kiemelkedő tett, világjobbító cselekedet valójában Isten nevének a megszentelése.

A LEGKISEBB KÖZÖS TÖBBSZÖRÖS

Valóban, a főrabbi gondolatai, amelyek az általa írt számos, jelentős sikert elért könyv lapjain, valamint az olyan meghatározó orgánusok, mint a Times vagy a The Daily Telegraph hasábjain rendszeresen közölt véleménycikkekén keresztül széles körben elérhetőek, számos nem zsidó vallásos közösségre is megtermékenyítőleg hatottak. A vallásközütti párbeszéd híveként a rabbi több kerekasztal állandó résztvevője és tagja az Elijah Interfaith Institute vallási vezetőkét tömörítő nemzetközi tanácsának. Ezeken az eszmecseréken és azokon a beszélgetéseken, amelyeket az ateizmus legismertebb képviselőivel, például a szintén brit etológus, evolúciós biológus Richard Dawkins-szal folytatott, lépésről-lépésre finomította a nyugati kultúra jelenlegi válságára reflektáló és a krízisből kivezető utat felfestő nézeteit.

Láttelete szerint a vallást a felvilágosodás megjelenésével párhuzamosan három alapvető kihívás érte. Az

első a tudományok felől érkezett, hiszen, ahogy Laplace fogalmazott: Isten csak egy feltevés, melyre nincs szükség többé. A második kihívást a megmagyarázhatatlan gonosz intézte a vallásos hit felé. E megmérettetés esszenciája a leginkább szembeütköző módon a holokausztban mutatkozott meg. A harmadik probléma egzisztenciális jellegű, amit legegyszerűbben talán így fogalmazhatunk meg: mi szükség van egyáltalán a vallásra, ha például a lelki problémáinkkal pszichoterapeutához, az anyagi sikereink érdekében pedig befektetési tanácsadóhoz fordulhatunk? Lord Sacks válasza röviden a következő: napjaink tudományos felfedezései elsősorban az ateistákat állítják kihívások elé, nem a hívő embert. Minél többet ismerünk meg ugyanis a világ működéséből, annál inkább rádöbbenünk, milyen csodálatos is a Teremtő műve, amelyet mérhetetlen bölcsességével alkotott. Ezért a főrabbi maga is állandó figyelemmel kíséri a legújabb tudományos eredményeket és könyveiben, előadásiban gyakran idézi is azokat. A második kihívásra azt feleli, hogy a holokauszt a végső cáfolata annak az elképzelésnek, hogy lehetséges civilizációt építeni istenfélelem és az élet szentségébe vetett szilárd hit nélkül. Ezért azt javasolja, hogy mindenki induljon el a saját vallása által kijelölt úton, találja meg a szentség helyét a mindennapjaiban és a szabad akaratóval élve cselekedjék az elsajátított szellemi alapelvekkel összhangban.

IDEJE A VÁLTOZÁSNAK

Ennek hiányában a társadalmat fenntartó intézményekre pusztulás vár. Magyarországon – a főrabbi által megjelölt angliai adatokhoz hasonlóan – a gyermekek több mint 45 százaléka születik házasságon kívül. Emellett a házasságkötések nagyjából 65 százaléka végződik válással. Ezzel összefüggésben rohamosan emelkedik a gyermekszegénység, terjed a függőséget okozó szerek használata, valamint gyakoribbá válnak a különböző stresszbetegségek és étkezési zavarok a fiatalok körében. Az élet értelmébe fektetett bizalom nélkül a társadalom tagjai közötti bizalom is csökkenni kezd. Márpedig a bizalom, az emberi méltóság, a magántulajdon és a teremtő munka tisztelete alapvető fontosságú Európa és a zsidó-keresztény kultúra fennmaradásához. Ha egy civilizáció elveszti a hitét, elveszti a jövőjét is. Szerencse, hogy néhány utolsóként megmaradt mohikán, mint amilyen Sir Jonathan Sacks, volt brit főrabbi is, mindent megtesznek azért, hogy ez soha ne következzen be. Érdemes követni a példájukat.

HÉBERTANULÁS A BÉT MENÁCHEMBEN A MODERN TECHNIKA SEGÍTSÉGÉVEL

A Bét Menáchem Héber Magyar Kéttannyelvű Általános Iskola, Óvoda, Bölcsőde alapjait a '90-es években vetette meg Oberlander Batsheva, az intézmény jelenlegi igazgatója. Az intézmény folyamatosan fejlődik: 2011-re kinőtték budai épületüket, és a Belső-Erzébetvárosba költöztek.

2012-ben szerezték meg az általános iskolai működéshez szükséges akkreditációt. A tanulók létszáma azóta folyamatosan nő: „Akkor 16 tanulóval indultunk. A 2016-17-es tanévet már 54 diákkal zártuk.” – tudtuk meg a hétgyerekes igazgatónőtől, akinek nemcsak, hogy minden gyermeke itt tanult, de immár elsőszülött unokája is az intézmény „tanulója”.

Talán éppen ez alapozza meg az egész intézményre jellemző családi légkört, amiben a szülők és a pedagógusok egymást segítve, partnerként tudnak együttműködni.

Az új épület „belakása” folyamatosan zajlott, a fejlődés egy pillanatra sem állt meg. „Először az első emeletet, majd a következő évben a másodikat újjátarttuk fel, illetve a harmadik emelet felét.” – emlékszik vissza a kezdetekre Zámbo Kálmánné, az iskola világi igazgatónője, akit mindenki Irmusnak szólít. „Új burkolatot kapott a tornatermünk is, illetve a villamosenergia költségeket napelemek segítségével csökkentettük. Az eltelt időben alakítottuk ki az irodákat, a tanári szobát is. Szülői segítséggel rendeztük be a számítástechnika szaktantermet. Az előző tanévre elkészült a fejlesztő tanterem és a mentálhigiénés szoba. A gyerekek nagy öröme a kialakítottunk játékszobát is.”

Akkreditált intézmény lévén a Bét Menáchem diákjainak ugyanúgy meg kell felelniük a magyar iskolákra vonatkozó tantervnek, mint minden más intézmény tanulóinak. A kislétszámú osztályok, a modern környezet és a családi légkör lehetővé teszi, hogy mindezt jókedvűen, a természetes érdeklődésüket fenntartva tehessék meg. Az eredmények pedig nem is maradnak el. Zámbo Kálmán Irmus büszkén sorolja a

diákok eredményeit: „A magyar közismereti tantárgyakból minden tanévben helyi tanulmányi versenyeket szervezünk, illetve részt veszünk országos levelezős tanulmányi versenyeken, ahol kiváló eredményeket érnek el tanulóink. Tavaly először két tanulónk részt vett az országos Zrínyi Ilona matematika-versenyen is. Nagyon népszerű a hétfői sakk-

szakkörünk. Az oda járó gyerekek közül vannak, akik már iskolaközi versenyeken is megmérettették magukat.”

Az Országos kompetenciamérésen (OKÉV) minden évben a 6., 8. és 10. évfolyamon tanulókat mérik fel egyidőben, egyazon teszttel az ország összes iskolájában. A 2016-os felmérés eredményeiről Farkas Krisztina igazgatóhelyettes mesélt: „Iskolánk diákjai az országos átlagnál jobban teljesítettek.” Matematikából mindenki a 4-6. szintű (64-92%), szövegértésből 4-5. szintű (64-78%) eredményt ért el.

Az iskolában a hagyományos oktatási módszerek mellett interaktív programokat is kínálnak. Ennek egyik központi szervezője Feldmann Mussie (az Oberlander család legidősebb lánya), aki a korábban is használt, rendkívül sikeres

Talam nyelvoktatási program új, számítógépes-alapú, interaktív verzióját is bevezette. „Tavaly megdupláztuk a sikert azzal, hogy megismerkedtünk az újabb és még sikeresebb iTalam programmal.” – magyarázza a fiatal tanárnő – „Ez együttműködik a régivel, de lehetőséget ad arra, hogy a gyerekek saját szintjükön dolgozzanak. Minden gyerek ugyanazzal a feladattal és ugyanazon a szinten kezd, de miközben „játszanak”, vagy feladatokat oldanak meg, a számítógép lassan megismeri őket, és a saját fejlődési tempójuk szerint adja a következő feladatot. Így, aki anyanyelvi szinten beszél, annak más a kihívás, mert többet vár el tőle a gép. Akinek nehezebben megy a feladat megkönnyebbül, és a saját tempójában haladhat, miközben a többiek esetleg már a következő feladathoz fordulnak. A gyerekek nagyon élvezik, mert a számítógépen tanulhatnak és sokat fejlődött a héber tudásuk ennek köszönhetően.” A szeptemberben második osztályba lépő diákok olyan sikeresen használták a programot, hogy az az iTalam fejlesztőinek a figyelmét is felkeltette. Év közben ellátogattak az iskolába, hogy megnézhessék, hogyan használják módszerüket a magyar gyerekek, és a Bét Menáchem tapasztalatai alapján javíthatassák az esetleges hibákat.

És hogy mi változik a 2017-18-as tanévben? Oberlander Batshevától megtudtuk, hogy idén fakultatív órák bevezetésével színesítik a programot: „A tavalyi tanév végén próba-jelleggel fakultatív órákat kínáltunk a gyerekeknek heti egy alkalommal: zsidó tantárgyak mellett angol, sütés-főzés és aerobik is volt a választható tárgyak listáján. Szeptembertől heti két alkalommal tehetséggondozást szeretnénk végezni, szintén választható órák keretében.”

FOLYAMATOSAN BŐVÜL AZ EMIH HITTANPROGRAMJA

A 2014/2015-ös tanévtől kezdve kötelező az általános iskolákban a hittan vagy erkölcs tan-
tárgy választása. J. V. ÍRÁSA

Az általános iskolai kötelező hit- és erkölcsoktatásban immár mind a nyolc évfolyamon részt vesznek a diákok. Az EMIH programját, amely a zsidó vallás és a héber írás-olvasás alapjainak megismerte-

tését tűzte ki célul, évről évre egyre többen választják. Minden évben 2-3 új iskola jelentkezik be – tudtuk meg *Szilánk Zsuzsától*, a program vezetőjétől. „Egész Budapest területét lefedi már az EMIH hittan-képzés: Budafoktól egészen a XV. kerületig (Rákospalota) mindenhol vannak tanáraink. Szerencsére tanárhiány-nyal nem küzdünk, nagyon jó kis csapat gyűlt össze. Jelenleg 25 fővárosi iskolában tanítanak oktatóink, akik munkájukért költségtérítést és utazási hozzájárulást is kapnak. Az iskolákkal remek a kapcsolatunk, a májusig leadott jelentkezéseket továbbítják hozzánk és már küldjük is a tanárt. Augusztus végén-szeptember elején már van órarendünk, de általában a nagyünnepekre szokott beállni mindenhol, hogy milyen helyiségben oktathatunk, pontosan a hét melyik napján, hányadik órában és az is, hogy szám szerint hány gyermek lesz. Azt is fel kell mérnünk, hogy ők hol tartanak.”

HITTANTANÁRI KÉPZÉS

Az EMIH ezért mindig már a következő tanévre számolva indítja

meg tavasszal a hittantanári képzését. A hathetes kurzuson résztvevők megismerkedhetnek a hitközség oktatói által kidolgozott, a magyar oktatási rendszerben tanuló diákok igényeire szabott oktatási programmal. Emellett pedagógiai és pszichológiai ismereteket szerezhetnek és elmélyíthetik vallási tudásukat is. Az oktatásba a közösség rabbijai és oktatói mellett a Bét Menáchem Általános Iskola szakértői is becsatlakoznak. Azok a résztvevők, akik a kurzus elvégzése után sikeres vizsgát tettek, csatlakozhatnak az eddigi oktatói csapathoz. „Az ideális oktató elkötelezett tagja a közösségnek, biztos alaptudással rendelkezik a zsidó vallás terén és jól ért az általános iskolás korosztályhoz. Emellett fontos, hogy rugalmasan tudjon alkalmazkodni az iskolák órarendjéhez”. – mondja *Szilánk Zsuzsa*. Akik elvégzik a tanfolyamot, azok a későbbiekben részt vehetnek (és részt is szoktak venni) a Zsidó Tudományok Szabadegyetemen, ahol elmélyíthetik tudásukat. Fontos ugyanis, hogy az oktatók olyan magabiztos ismeretanyaggal rendelkezzenek, ami felvértezi őket azzal a képességgel, hogy bármit is kérdezzenek a gyerekek, ők tudjanak válaszolni.

HITTAN SZÜLŐI SZEMMEL

Szántó Adrienn mindhárom gyermeke esetében az EMIH által szervezett hittan-oktatást választotta. „Egyikük pont első osztályos volt, amikor lehetőség nyílt a szabadon választott hittanoktatás igénybevételére, így a legelső között kezdte el. Sokan le akartak beszélni erről minket, hogy így kiderül a zsidóságunk, hogy az osztálytársak esetleg bántgatják

emiatt. Azt gondolom, hogy okot mindig lehet találni „bántásra”, nem hiszem, hogy ez lenne a fő indok.” Kérdésünkre, hogy miért pont az EMIH képzését választotta, elmondta, hogy ők voltak az egyetlenek, akik vállalták, hogy a budai iskolában egyetlen gyermek kedvéért is oktatást szerveznek.

Gyermekei két különböző tanárhoz járnak hittanra, mindkettőjükkel maximálisan elégedettek a gyerekek és a szülők is: „Előfordult olyan is, hogy a kisfiam egyedül járt hittanra és becsatlakozott

hozzá egy osztálytárs a következő alkalommal, amikor erre lehetősége volt, mert tetszett neki a könyv, amiből tanult, és hogy az én gyermekem mindig jókedvvel megy a hittanórákra.”

Az interaktív órákon tanultak alaposan bevésszük a gyerekeknek. Ezt *Adrienn* egy nemrégiben lezajlott családi történettel is tudta illusztrálni: „Egy otthoni beszélgetés során felmerült egy vallási kérdés az egyik ünnep kapcsán. Komolyan elméláztunk rajta, mi, szülők, hirtelen nem tudtuk a választ. Kisfiam azonban rögtön tudta és el is magyarázta, hogy miről is van szó. Tehát nagyon eredményes az oktatás, mert megmarad bennük, amit a heti egy alkalommal, a hittanórán tanulnak.”

KÓSER SALÁTABÁR

A KRUMPLISALÁTÁN INNEN, A TORMÁS CÉKLÁN TÚL

A hagyományos askenázi konyha viszonylag kevés salátát ismer. Az ecetes-hagymás krumplisaláta, vagy a kenhető állagú salátafélék közül a tormás céklasaláta, a chrein ezek közé tartozik. A keleti zsidó konyhaművészet azonban bőven kárpótol ezerféle színes, hideg, vagy meleg, nyers, főtt, vagy sült, darabos, illetve kenhető salátájával. DÉNES ANNA ÍRÁSA

Amikor az Örökkévaló megteremtette az embert, a növényeket adta neki táplálékul. Az ember, egészen az özőnvíz utánig, növényevő volt:

tó étkekkel fogadják a látogatókat. Emellett a szombati étkezések a szfárádi otthonokban olyan előételekkel kezdődtek, melyek aztán – a keleti konyha szokásainak

„És mondta Isten: Íme, adtam nektek minden fűvet, mely magot hoz, amely az egész föld színén van és minden fát, melyen rajta van a fa gyümölcse, mely magot hoz; tiétek legyen eledelül. A föld minden vadjának pedig, meg az ég minden madarának és mindennek, ami mozog a földön, amiben élő lélek van, minden zöld fűvet (adtam) eledelül.” (1Mózes 1:29-30.)

A kóser ételek három kategóriába eshetnek: tejes, húsos, vagy párve – utóbbi alatt azt értjük, ha egy ételnek nincsen semmi olyan összetevője, ami tejet, vagy húst (zsírt) tartalmaz. A párve ételek közé tartoznak a tejmentes italok, a tojás, a hal és minden növényi alapú táplálék: gyümölcsök, zöldségek, gabonafélék stb. Míg a tejes és a húsos ételeket el kell különítenünk, és időbeli korlátozás is van arra nézve, hogy mikor ehetünk tejeset húsos után, addig a párve ételt tejessel és hússal – néhány kivételtől eltekintve – egyaránt fogyaszthatjuk. A kivételek: húst nem eszünk egyszerre hallal (de egymás után igen), és ha egy párve besorolású ételt húsos, vagy tejes edényben főzünk meg, akkor azt csak olyan fajtájú étellel egyszerre ehetjük (de a másik fajta előtt és után is fogyaszthatjuk időbeli megszorítás nélkül). Ha azonban a párve ételeket párve edényekben főzzük, akkor abból akár tejes, akár húsos étkezéssel egy időben is fogyaszthatunk. A saláták nagy előnye, hogy legtöbbjük párve, bár léteznek húsos saláták, például sült csirkemellből, fejes salátából és más zöldségekből készült hideg csirkosaláta, vagy tejes saláták, melyeket reszelt sajt, vagy joghurt gazdagít.

A saláta mára az izraeli konyha elválaszthatatlan részévé vált. Az ünnepi étkezések nem képzelhetők el a többféle salátából álló előétel nélkül. Ennek előzménye a szfárádi konyhaművészetben keresendő: a régi szfárádi világban a szombat a család és a barátok meglátogatásának napja volt. Ezért mindig kéznél volt valami harapnivaló, és mivel a szombati főzés tiltott, és egyes ételek melegítése is nehézségekbe ütközik, ezért kézenfekvő, hogy sábatkor is elkészíthető, hidegen is tálalható

megfelelően – köretként ott maradtak az asztalon az étkezés végeztéig. Ezek között számos nyers, sült, vagy főtt saláta is megtalálható: csicseriborsóból készült chumusz, színes zöldségek apróra vágva, citromlével és jó minőségű olívaolajjal meglocsolva, vagy egy kevés olívaolajjal megöntözött, fokhagymával ízesített, sütőben sült erőspaprika.

Az izraeli konyha egyik legjellegzetesebb étele az izraeli salátának nevezett, köretként is felszolgálható egyveleg, mely különlegesen apró kockákra vágott paradicsomból, uborkából és hagymából áll és sóval, citromlével és olívaolajjal ízesítik. Ennek a salátának többféle változata is lehetséges: vannak, akik apróra vágott kaliforniai paprikát is adnak hozzá, mások záátárral (ízóp) gazdagítják az ízhatást, és sok helyen kerül bele egészen finomra vágott petrezselyem is. Eredetileg az akkori Palesztinába a XIX. században a Közel-Kelet más területeiről érkező zsidók hozták magukkal, de néhány évtized alatt a meglehetősen szerény körülmények között élő kibucok jellegzetes ételév vált, mivel a viszonylag könnyen elérhető hozzávalókból pillanatok alatt elkészül.

Érdekesség, hogy az izraeli Szdé Warburg nevű mosáv (mezőgazdasági település) a legnagyobb fejes saláta Guinness rekordere. A település alapításának 70. évfordulója tiszteletére rendezett ünnepség keretében 2007. novemberében készítették el a több mint tízezer kilogrammot nyomó salátát, melyet aztán adagonként 10 sékelért adtak el a jelenlevőknek jótékonyági céllal. A hatalmas adag elkészítése egy egész napot vett igénybe, és a mosáv alapítóitól a most ott lakó gyermekekig rengetegen vettek benne részt.

TABULE – ZÖLDSÉGES BULGURSALÁTA

Párve, tojásmentes

1 pohár bulgur; 2 pohár forró víz; 1 nagy, kemény paradicsom; 1 uborka; néhány szál újhagyma; 1 csokor petrezselyem; 2 ek. olívaolaj; fél citrom leve; só és bors, ízlés szerint

A bulgurt felöntjük a forró vízzel. A zöldségeket egészen apró kockákra vágjuk. A petrezselymet vízbe áztatjuk, majd miután meggyőződünk róla, hogy nincsenek benne bogarak, felaprítjuk. A hozzávalókat nagy tálba tesszük, és alaposan összekeverjük. Egy fél órára hűtőszekrénybe tesszük, hogy az ízek összeérjenek.

SÜLT PADLIZSÁN FŰSZERES TACHINÁVAL (szezámmagszós)

Párve, glutén- és tojásmentes

4 padlizsán; 2 ek. olívaolaj; Só, bors, őrölt koriander, pirospaprika ízlés szerint; 1 pohár szezámmag krém (tahini); fél pohár víz; 2 ek. citromlé; ¼ tk. só; 1 gerezd fokhagyma; maroknyi friss zöldfűszer: petrezselyem, koriander, kapor

A padlizsánokat megmossuk, félbevágjuk. Húsukat rombusz alakban bevagdaltuk, alul és felül is megkenjük olívaolajjal, majd vágott felükkel fölfelé tűzálló tálba fektetjük. Megfűszerezzük, és 40 perc alatt, 180 fokban megsütjük. Ha nagyon erősen pirul, alufóliával fedjük le, míg megpuhul.

A tchinához a hozzávalókat aprítógépbe tesszük és simára, sűrűn folyósra keverjük. Ha túl sűrű, adjunk hozzá még vizet, ha túl híg, apránként adagoljunk hozzá még tchinát. A frissen sült padlizsánra öntve tálaljuk. Tálaláskor megszórjuk petrezselyemmel.

GRILLEZETT PAPRIKASALÁTA

párve, glutén- és tojásmentes

6 színes kaliforniai paprika; 1 fej fokhagyma; 1 kis erős paprika (elhagyható); 1 ek. olívaolaj; só ízlés szerint; 1 ek. citromlé (elhagyható)

A paprikákat 250 fokban sütőbe helyezzük, és mintegy fél óra alatt hólyagosra sütjük (sütés közben időnként fordítsuk meg őket, hogy minden oldaluk egyformán süljön). Ha elkészült, jól zárható dobozban negyed óra alatt annyira lehűtjük őket, hogy le lehessen húzni a héjukat. Ugyanígy készítjük el a fokhagymát, de annak csak 10-15 percre van szüksége a sütőben, hogy puhára süljön. A meghámozott, csíkokra vágott paprikákat (ha használjuk, akkor az erős paprikát is), valamint a héjuktól megszabadított fokhagymagerezdeket tálba tesszük, olívaolajjal és sóval, valamint ízlés szerint citromlével ízesítve tálaljuk.

PETREZSELYEMKRÉM

párve, glutén- és tojásmentes

1 nagy csokor petrezselyem; 3 gerezd fokhagyma; 2 ek. citromlé; 5 ek. víz; 2 ek. olívaolaj; só, chillipehely, ízlés szerint

A petrezselymet vízbe áztatjuk, majd lemoszuk, és fény ellenében ellenőrizzük, nehogy bogár kerüljön az ételbe. A petrezselyemben gyakran találhatunk bogarakat, ezért nagyon fontos, hogy alaposan kiáztassuk, megmossuk és át is nézzük felhasználás előtt.

A petrezselyemleveleket leszedjük a vastagabb szákról. Utóbbiakat felhasználhatjuk levesek ízesítéséhez. A leveleket a többi hozzávalóval aprítógépbe tesszük, és 10-15 perc alatt egységesre turmixoljuk. Mivel ez meglehetősen nehéz művelet, ezért érdemes időnként megkeverni, és szükség szerint még egy kis folyadékot is adhatunk hozzá.

A ZSIDÓSÁG ÉS A DEMOKRÁCIA

TEKINTÉLYELVŰ VAGY AZ EGYENLŐ VÉLEMÉNYEK PÁRTJÁN ÁLL A TÓRA?

Napjainkban, amikor az utóbbi évtizedekben megszokott, ám mai formájukban alig félszáz-száz éve létező politikai berendezkedéseket egyre több kihívás éri világszerte, a nyilvános viták gyakori témájává vált a demokrácia különböző formáinak megítélése, illetve a fékek és ellensúlyok rendszere, amely a tapasztalatok alapján hatékonyan képes útját állni az önkény eluralkodásának.

RÉTI JÁNOS ÍRÁSA

Miután az elmúlt hónapokban sokak számára kiderülhetett, hogy a nyugati világban bevett gyakorlattá lett liberális demokrácia mellett léteznek illiberális demokráciafelfogások is, és ugyanígy nyilvánvalóvá válhatott, hogy a hatalmi ágak következetes szétválasztásának igénye jóval több, mint értelmiségi jajongás, érdemes röviden megvizsgálni, hogy mit mond a zsidó hagyomány az uralom kérdéseiről. Az elérhető legjobb politikai rend kérdései ugyanis a bölcseinket is régtől fogva intenzíven foglalkoztatták. Szerencsére a politikai berendezkedés meghatározásánál sem kellett egyedül a – még oly józan – eszükre támaszkodniuk, hiszen a Biblia és az azt kommentáló Szóbeli Tan világosan fogalmaz a társadalom helyes berendezkedését illetően.

A Tórában megismerhető legnagyobb, részben politikai vezető Mózes. Spirituális és társadalomszervezői fellépését figyelmesen követve világossá válik, hogy személyén keresztül elsősorban a jó politikai vezető ismérveiről kaphatunk pontos képet, az ideális politikai berendezkedést illetően azonban jobb, ha az általa ismertetett, és az Örökkévaló akaratát tükröző rendelkezésekhez, valamint az azokat kifejtő kommentárirodalomhoz fordulunk. Ezért tevékenysége mélyebb elemzését elkerülve, ehelyett elegendő felemlíteni azt a tényt, hogy Mózes a hatalmat nem egyedül, hanem testérével, Áronnal közösen gyakorolja. Áron felelős az áldozatok bemutatásáért, amely tevékenység Mózes számára nem is engedélyezett. Ilyenformán a vallási vezetés és a profétai szerep, illetve az ezekhez kapcsolódó társadalmi-politikai lépések gyakorlati megvalósítása két különálló, egymást kiegészítő személyiséghez kapcsolódik. Márpedig ez a felállást nehéz nem a hatalommegosztás klasszikus példájaként értelmeznünk.

NÉVJEGY

RÉTI JÁNOS

- SZÜLETETT: 1975
- FOGLALKOZÁSA: kommunikációs szakember
- CSALÁD: házas

Maimonidész háláchikus főművének, a 14 kötetes *Misné Tórának A bírák könyve* címet viselő részében foglalkozik a királyok szabályaival. Értekezésében részletesen leírja a király megválasztá-

sának feltételeit és rendjét, valamint összefoglalja a királyok számára egyáltalán elérhető, elfogadott és alaposan szabályozott tevékenységek körét. Művében leírja, hogy a királyválasztás kívánatos módja, ha az uralkodót az úgynevezett Nagy Szánhedrin, azaz a Jeruzsálemben székelő 71 tagú bíróság választja meg, a prófétával egyetértésben. Ebből máris világosan látszik, hogy a Tórában leírt, fent ismertetett hatalommegosztási modell az államalapítást követően is töretlenül folytatódott. A legfőbb uralkodó felkenése a kor szellemi elitjétől, a Tan legjobb és legtapasztaltabb bölcseinek a konszenzusától, egyszersmind a Legfelsőbb Akarat egyetértésétől függött, amely a próféta szavain keresztül nyert egyértelmű megerősítést.

Fontos megjegyezni, hogy a királyság, akárcsak a többi hatalommal járó hivatal Izraelben, örökletes volt, azaz apáról fiúra szállt. Ennek megfelelően a Szánhedrin és a próféta részvétele a királyválasztásban csak kijelölt törvényes örökös hiányában volt nélkülözhetetlen. Rögtön hozzá kell tenni azonban azt is, hogy a fiú csak akkor követhette atyját a trónon, ha istenfélme megfelelőnek találtatott. Ennek hiányában még akkor sem lehetett törvényes uralkodó, ha a vezetéshez szükséges képességei és a megfelelő tudás a rendelkezésére álltak. Ezzel szemben a hiányos tudás, ha nyilvánvaló istenfélelemmel társult, már nem jelentett akadályt, lévén, az előbbi következetes képzéssel, szorgalmas tanulással mégiscsak pótolható.

A királynak hivatalát – természetesen a tekintélye megőrzése mellett – mindig alázattal kellett viselnie. Döntéseit a Tóra szellemében irgalomnak és könyörületnek kellett vezérelnie, különös figyelemmel arra, hogy a legalacsonyabb rendű alattvalói méltóságát is védelmezze rendeleteivel és ítéleteivel. A közösséget az előírásoknak megfelelően a testvéreiként kellett kezelnie, akiket bölcs uralkodóként voltaképpen szolgál. Már a Tóra is ír arról, hogy a király hatalmát szigorúan korlátozni szükséges: „Csak ne szerezzen magának sok lovat (...) És ne tartson

sok feleséget, hogy a szíve el ne térjen; és ne szerezzen magának nagyon sok ezüstöt és aranyat” (5Mózes 17:16-17.). E megkötések (továbbiak mellett) azt hivatottak meggátolni, hogy az uralkodóból idővel despota legyen, aki csak a hódítással és saját vagyoni gyarapodásával foglalkozik. Ezt elkerülendő a törvények világosan leírják, hogy csupán annyi értéket gyűjthetett a saját kincstárába, amennyi a vitézei és az udvara számára feltétlenül szükséges volt. Az ezen felül összegyűlt ezüstöt és aranyat a templomi kincstárban kellett őrizni, a közösség jövőbeni szükségére, vagy háború esetére készen.

Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy mi akadályozta meg a mindenkori uralkodót abban, hogy a hatalom csábításának engedve eltérüljön a számára előírt úttól? Egyrészt az a rendelkezés, amely valamennyi uralkodó számára előírta, hogy a kincstárában őrzött egyik Tóra-tekerce mellett egy másiknak szüntelenül vele kell lennie, valamennyi erre alkalmas helyen. A Tóra tanulásának prioritást kellett élveznie az életében. Másrészt a próféta szavai, amelyeket minden zsidó számára micvá volt meghallgatni, a király lépéseit is kötötték. Nem utolsó sorban a Szánhedrin és Izrael bölcseinek álláspontja, akiket a közrendűekkel ellentétben állva illetett fogadnia, majd hellyel kínálnia őket az oldalán.

Természetesen Izrael királyai számos alkalommal tértek le a helyes útról. A Tánách, a zsidó Biblia bővelkedik a pozíciójukra alkalmatlan, rossz királyok történeteiben. Ám ezekből a történetekből az is világosan kiderül, hogy milyen következményekkel járt a működésük a zsidó népre nézve.

A Bírák könyve részletekbe menően tárgyalja a Szánhedrin és a büntetőjog szabályait is. Rögtön a tanulmány elején szól arról, hogy Izrael minden tartományában és minden városában kötelező bíróságokat felállítani. A 71 tagú jeruzsálemi Nagy Szánhedrin mellett ezért a települések méretétől függően számos 23 illetve 3 bíróból álló bíróság is működött az országban. Minden bíróságba csak bölcs és értelmes embereket szabadott jelölni, olyanokat, akik a Tóra tökéletes ismerete mellett számos tudományágban otthonosan mozogtak. Ugyan a szánhedrinek összeállításában származási kérdések is fontos szerepet játszottak, a legnagyobb hangsúly mégis a tudásra és a feddhetetlen, könyörületes jellemre került. A Dávid házából született királyok nem válhattak bíróság tagjává, de ítéletet ülhettek a nép fölött, ugyanakkor ez fordítva is igaz volt: őket is törvény elé lehetett idézni, ha panasz érte a működésüket.

Összefoglalva, úgy tűnik, hogy a zsidó hagyományban a kezdetektől fogva érvényesült a hatalmi ágak szétválasztásának elve, ilyenformán megvalósult az, amit manapság fékek és ellensúlyok rendszerének nevezünk. A társadalmi-politikai intézményrendszer alapját az isteni törvények jelentették, ezek orientálták a meghatározó szereplők döntéseit és ezek gondoskodtak arról is, hogy a mindenkori uralkodó ne lépesse túl a szigorúan szabályozott hatásköreit. Legalább ilyen fontos, hogy bár a politikai berendezkedést meghatározó világkép kiemelt jelentőséget tulajdonít a tekintélynek, valamint nem elhanyagolható különbségeket feltételez ember és ember között a képességeik és az érdemeik alapján, a szabályrendszer éberben őrökdi a kiszolgáltatottak védelme és a törvény előtti egyenlőség fölött. A pozíciók betöltését pedig a spirituális elvekkel összhangban álló származási feltételek mellett a tudás illetve a tehetség, de legfőképp az erkölcs és a feddhetetlen, vallásos életvitel határozza meg.

A tengerszelidítő sófár

DÉNES ANNA MESÉJE

ILLUSZTRÁCIÓ: TAUSZ GÁBOR EZRA

Egyszer egy szentéletű rabbi hajón utazott egy távoli országba két tanítványával. A hajó nem volt nagy, és meglehetősen gyenge anyagból készült, bár messzire tartott. Hetek óta hánykolódtak már a tengeren, mivel a széljárás nem kedvezett nekik. A rabbi és tanítványai egyre aggodalmasabban kémlelték a látóhatárt: közeledett ros hasáná, az újév, és nem szerették volna az év legszentebb napjait egy hajó fedélzetén tölteni. Azonban, mivel semerre sem látszott föld a látóhatáron, a rabbi és tanítványai készülődni kezdtek, hogy illendően tölthessék az ünnepet a nyílt tengeren.

Elérkezett az ünnep előestéje, és a három férfi imádkozni kezdett. Aznap éjjel rettenetes vihar tört ki: süvítő szél korbácsolta fel a tengert, a törekeny hajót, akár egy játékszert dobálták a ház magasságú hullámok, és úgy tűnt, menten darabokra tördelik. A dühöngő tenger hullámai újra és újra elborították a fedélzetet. A matrózok keményen dolgoztak, de egy idő után elfogyott az erejük. Úgy tűnt, hogy hamarosan elérkezik a vég, és a hajót elnyeli a tenger.

A szentéletű rabbi mindez idő alatt a kabinjában ült, imájába mélyülten, ügyet se vetve az őket fenyegető veszedelemre. Hajnalban, amikor a vihar órák óta tombolt, amikor úgy tűnt, hogy elérte tetőpontját, és azt gondolták, hogy már csak percek vannak hátra, mielőtt végleg elnyelik őket a hullámok, a két tanítvány elhatározta, hogy figyelmeztetik mesterüket a közelgő végre. Könnyes szemmel járultak az imába mélyedő rabbi elé, és remegő hangon felvilágosították arról, mi csoda veszélyben vannak.

„Ha a dolog valóban így áll, úgy ne veszte-
gessük az időt. Hozzátok ide azonnal a sófárt,
hogy teljesíthessük a sófárfújás szent micváját,
amíg még életben vagyunk.” – rendelkezett
habozás nélkül a rabbi. A tanítványok így is
tettek, és nem sokkal később a kosszarvból készült kürt
átható hangja visszhangzott az egész hajón, túlharsog-
va a vihar tombolását és a hullámok dörgő robaját. Te-
kiá, sevárim, teruá, tekiá... – az orkán felkapta a sófár
hangjait, és vitte, vitte magával messzi vizekre...

A szél hirtelen csendesedni kezdett, mintha megijedt volna attól, hogy a sófár szent hangjait elfojtja. Még a tenger robajlása is elhalkult, és nem telt el sok idő, mire tökéletes nyugalom uralkodott az egész tengeren. A sófár utolsó hangjai tisztán csengtek a kora reggeli csöndben.

Csoda történt! A kapitány, a matrózok és az utasok a rabbi kabinjába özönlöttek, követve a sófár hangját. Elképedve álltak az emberek a kabinban, és fejet hajtottak a rabbi előtt. A sófárfújás végeztével a ka-

pitány így szólt: „Önnek bizonyára egy varázskürt van a birtokában, ami a viharos tengert nyugodt tóvá változtatta. Ha eladja nekem e csodás szerszámot, bármit megadok érte.”

A rabbi mosolygott, és így felelt: „Nincs itt szó semmiféle varázslatról. Nem más ez, mint egy sófár, egy egyszerű kürt, melyet kos szarvából készítettek. Nekünk, zsidóknak azt parancsolta az Örökkévaló, hogy az újévünk különlegesen szent napján fújjuk meg ezt a hangszert. A sófár hangja felkorbácsolja szívünket, vihart kavart bennünk, nagyobb és félelmetesebb vihart, mint ami a tengeren dühöng, hiszen arra szólít fel minket, hogy térjünk meg Istenhez. Nem tudtam, hogy a sófár hangja mindnyájunkat megment majd. Csupán egy isteni parancsot akartam teljesíteni életünk utolsó perceiben. Isten azonban irgalmas, és megmentett mindannyiunkat. Mutassuk hát ki hálánkat azzal, hogy minden körülmények között teljesítjük a parancsolatait, akkor is, amikor biztonságban élünk, és akkor is, amikor veszélyek leselkednek ránk. Hiszen mindig az Ő kegyelmétől függünk.”

Hirtelen sírás hallatszott a kis kabinban. Az egyik matróz kezével eltakarta az arcát, úgy zokogott. „Rabbi, valaha én is megtartottam a parancsolatokat, de elhagytam az Örökkévaló útját. Most értettem meg, hogy Isten azért vezetett erre, hogy megmutassa a visszavezető utat. Kérlek, fogadj a tanítványaid közé.” Így is történt. Évekkel később a matrózból messze földön híres rabbi lett.

Tartalmasan szeretné eltölteni nyugdíjas éveit?

Igényesen kialakított, az önálló életvitelt támogató környezettel várjuk azokat az időseket, akik a biztonság mellett fontosnak tartják a nyugdíjas évek teljes értékű megélését a háztartási munkák terhe nélkül.

Intézményeink

- elérhető árakat,
- zöldövezeti elhelyezkedést Budapesten és Törökbálinton,
- önálló, akadálymentesített apartmanokat,
- uszodai és gyógytorna szolgáltatásokat,
- intézményi programlehetőségek széles skáláját,
- intézményen kívüli szervezett szabadidős elfoglaltságokat,
- magas szintű egészségügyi és gondozási szolgáltatásokat,
- intézményi orvosi és rendszeres szakorvosi ellátást biztosítanak nyugdíjas korú lakóiknak.

Jöjjön, nézzon be hozzánk!

Várjuk jelentkezését:

06 1 510 00 17

www.olajagotthonok.hu

OLAJÁG
OTTHONOK

Legyen a mi otthonunk az Ön otthona!

Idősothton? – Egy új életforma kezdete!

Napjainkban a nyugdíjasok nagy része szeretné az előtte álló évek minden napját úgy tölteni, ahogy azt a munkával, háztartásvezetéssel, családfenntartással zajló időszakban eltervezte. Kiélvezni a szabadságot, megőrizni a függetlenséget, kedvtelésből választani tevékenységet, több időt fordítani hobbi-ra, pihenésre. Egyedül lenni, ha ahhoz van kedve vagy éppen társaságban – a mindennapok terhe nélkül.

Hogyan is telnek egy gondtalan nyugdíjas napjai az idősothtonban?

Ébredés után – melyet nem az ébresztőóra sűrgat – szabadon dönt, hogy úszással vagy reggelivel induljon a napja. Délelőtt tartalmasan tölti az idejét – kirándulni, sétálni megy, kertészkedik, érdeklődési körének megfelelően talál társakat, akikkel kártyázik, sakkozik, kézimunkázik vagy éppen nosztalgiazik. Délidőben elé teszik az általa választott ételt, majd kis pihenés után ismét várják a programok – színház, koncert vagy éppen érkezik a család. A vacsora elköltése után ismét találhat közösségi programokat vagy visszavonulhat otthonos lakrészébe, olvasgat, filmet néz, online tartja a kapcsolatot szeretteivel, majd nyugovóra tér.

Az otthonok kínálata ma már sok esetben leginkább a szállodai ellátás kényelméhez hasonlít, ugyanakkor az életkor emelkedése okozta egészségügyi változásokra egyéni egészségügyi és gondozási szolgáltatás-

csomagokkal ad választ. Egészségmegőrzésre, az aktív élet fenntartását támogató programokra és az időskori betegségek szűrésére kiemelt hangsúlyt fektetnek az intézmények. A biztonságérzetet a napi 24 órás egészségügyi felügyelet és a rendszeres orvosi, szakorvosi jelenlét mellett őrző-védő szolgálat is növeli.

Az Olajág Otthonokban – mely az egyik legnagyobb magán idősothtonhálózat – elérhető áron találnak igazi otthonot, közösséget, élményekben gazdag életet a lakók a mindennapi terhek – főzés, mosás, takarítás, hivataltali ügyek intézése – nélkül.

„Arra kérjük az érdeklődőket, jöjjenek el, nézzenek körül személyesen is nálunk!” – invitál mindenkit dr. Szirmai Viktor főigazgató. A jelentkezéseket a **06 1 510 00 17-es** telefonszámon várják. További információ a **www.olajagotthonok.hu** honlapon.

„Ki a bőkezűséget és a jótékonyt gyakorolja, életet, igazságot és tiszteletet talál.”

Példabeszédek Könyve

A **CEDEK** célja, hogy minél több rászoruló: betegeknek, időseknek, fogyatékkal élőknek, valamint hátrányos helyzetűeknek és hajléktalanoknak nyújtson segítséget – nemre, korra és származásra való tekintet nélkül.

HOGYAN SEGÍTÜNK

- **Adományboltunk** megnyitott! Cím: VIII. kerület, Baross u. 61. (bejárat a Vajdahunyad utca felől)
- melegétel osztás, tartós élelmiszer gyűjtés és osztás
- ruha-, játékgyűjtés és osztás
- szociális segítségnyújtás
- egészségügyi segítségnyújtás
- határon túli segítségnyújtás

HOGYAN SEGÍTHET

- **tárgyi adomány:** jó minőségű ruhák, tartós élelmiszer, bútor, háztartási eszközök
- **pénzbeli támogatás:** online adományozás weboldalunkon keresztül.
Átutalással: KDB Bank 13520405-13302010-00003649, Külföldről történő utalás esetén:
IBAN: HU76 1352 0405 1330 2010 0000 3649; SWIFT code: KODBHUHB
- **önkéntes munka:** Várjuk önkéntesek jelentkezését. Önkéntes regisztráció honlapunkon.

www.cedek.hu • info@cedek.hu • 06 30 352 0088

Adományok átvétele: VIII. kerület, Baross u. 61. • H-P.: 9-17.

CHABAD LUBAVICZ SZELLEMEBEN

בס"ד

Ha egy igazi Sábész keretében emlékezetes hétvégét szeretnél kellemes környezetben, jó társaságban, családi hangulatban eltölteni, akkor Ráckeve a legjobb választás.

A négycsillagos wellness hotel, a felejthetetlen sábat hangulat, az érdekes előadások és gyerekprogramok egyszerre adnak kikapcsolódást testnek és léleknek.

Időpont: 2017. november 3-5.

Részvételi díj: 15 000 Ft felnőtteknek, 10 000 Ft diákoknak, 6 éves korig ingyenes (az ár péntektől vasárnapig értendő)

Helyszín: Duna Relax & Event Hotel****
(Ráckeve, Dömsödi út 1.)

Téma: Lenni vagy nem lenni – A létezés nagy kérdései

További információ és jelentkezés: a 268-0183 telefonszámon
vagy a posta@zsido.com e-mail címen.